

73ste VERGADERING. — 27 JULI 1939.

Ingekomen stukken. — Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

73STE VERGADERING.

VERGADERING VAN DONDERDAG 27 JULI 1939.

(Bijeenroepingsuur 1 namiddag.)

Ingekomen: 1°. een bericht van een lid; 2°. een verzoekschrift. — Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring betreffende het te volgen Regeeringsbeleid. — Indiening, behandeling en aanneming van een motie van orde van den heer Deckers, houdende afkeuring van het optreden van het Kabinet.

Voorzitter: de heer van Schaik.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 83 leden, te weten:

de heeren Moller, Ruijs de Beerenbrouck, Deckers, van Houten, Groen, van der Weijden, Weitkamp, Ruijter, IJsselmuiden, Teulings, Bajetto, van Poll, Terpstra, Ebels, Hermans, van den Brule, Andriessen, Roolvink, Stumpel, Truijen, van den Heuvel, Kuiper, mevrouw Bakker—Nort, de heeren Joekes, Tjalma, Krol, mejuffrouw de Jong, de heeren Steinmetz, Albarde, Schouten, Beaufort, Wendelaar, Loerakker, Bongaerts, Algera, van Maarseveen, Schilthuis, Diepenhorst, Smeenk, van Gelderen, Krijger, Drees, Meijerink, Droesen, Tilanus, Amelink, van Braambeek, Serrarens, Zijlstra, Faber, IJzerman, mevrouw Mackay—Katz, de heeren Bachg, Suring, Kersten, Zandt, van Sleen, van den Tempel, Thijssen, H. Vos, Baas, I. H. J. Vos, van Dijken, van der Waerden, Bijlsma, Bakker, Rost van Tonningen, de Marchant et d'Ansembourg, Stokvis, de Visser, Sweets, Brugmans, de Geer, Schaepman, Posthuma, Effendi, Wagenaar, Dieters, Donker, Kievit, ter Laan, Hilgenga,

en al de heeren Ministers, behalve de heer Minister van Buitenlandsche Zaken.

De **Voorzitter:** Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen:

1°. een bericht van den heer Roosjen, dat hij, eventueel ook morgen, verhinderd is de vergadering bij te wonen, wegens verblijf in het buitenland.

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen;

2°. een verzoekschrift betreffende het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van de wettelijke grondslagen voor de coördinatie van het goederenvervoer, zoomede regeling van de intrekking der Wet van 5 Mei 1933 (*Staatsblad* no. 251), van:

de C.V. Stoomboot Onderneming Kooij & Co., en 4 andere stoomboot-ondernemingen.

Dit adres zal worden gezonden aan de Commissie van Rapporteurs voor bedoeld ontwerp van wet.

Handelingen der Staten-Generaal. — 1938—1939. — II.

(Voorzitter e. a.)

Aan de orde is de bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

De beraadslaging wordt hervat.

De heer van Houten: Mijnheer de Voorzitter! In 1937 is de Liberale Staatspartij de verkiezingen ingegaan onder de leuze: „Zet meer liberalen naast Colijn!” Blijkbaar heeft de heer Colijn deze leuze thans overgenomen en inderdaad met meer succes, dan in 1937 van dit steunen op andermans reputatie het resultaat was. De liberalen kunnen nu tevreden zijn. De samenstelling van dit Kabinet wettigt de vraag, of niet met meer recht van het eerste Kabinet-van Lidth de Jeude kan worden gesproken, dan van het vijfde Kabinet-Colijn. De politieke richting van den heer van Lidth de Jeude overheerscht immers in het Ministerie. Wij hebben hier momenteel meer liberale Ministers dan Kamerleden. Een unicum voorwaar! Zelfs kan men zeggen, dat heel dit Kabinet verknocht is aan de liberale economie en ideologie. Lettend op de samenstelling van het Kabinet kan men dus — natuurlijk het persoonlijk standpunt der Ministers in godsdienstig opzicht er geheel buiten latende — spreken van een stichtelijk liberaal Kabinet. Een tikje vroomheid; veel liberalisme! Misschien zal de heer Kersten echter liever spreken van een geuzen-Kabinet, nu wij een Ministerie hebben, geheel vrij van Roomsche smetten.

Er zijn trouwens meerdere benamingen mogelijk. Dwaasheid lijkt het mij echter te spreken van een zaken-Kabinet. Een onpolitiek zaken-Kabinet onder leiding van een der meest ervaren politieke rotten van ons land, Mijnheer de Voorzitter, het is een onmogelijkheid.

Evenmin lijkt de naam crisis-Kabinet mij juist. Daarbij denkt men immers allicht aan een politiek, die de crisis en haar gevolgen krachtig bestrijdt, terwijl van dit Kabinet krachtens zijn samenstelling verwacht mag worden, dat het het bestaande wil consolideeren door naar liberaal-economische theorie het „laten uitzielen” zooveel mogelijk toe te passen en dat het door zijn vóór alles streven naar een sluitende begrooting de crisisgevolgen eer zal verergeren dan verzachten.

Moeilijk zal men ook kunnen kiezen voor den naam aanpassings- of bezuinigings-Kabinet, want dat waren alle vorige Kabinetten-Colijn eveneens en deze naam typeert dus dit vijfde Kabinet-Colijn slechts ten deele.

Beter is m. i. te spreken van een minderheids-Kabinet, daar het immers geboren is uit den wil en de durf van een staatkundige minderheid, die, gesteund door sterke financieele en economische machten buiten het Parlement, buitengewoon handig heeft gemanoeuvreed. Met ongrondwettigheid, fascisme en een staatsgreep heeft dit alles niets te maken. Een minderheids-Kabinet wordt pas gevaarlijk en voor goede democraten onduelbaar, als het in strijd met de duidelijk uitgesproken afkeuring van zijn beleid door de Kamermeerderheid rustig aanblijft. Zoo ver is het in geen deele. De bladen, die nu reeds zoo iets probeeren te suggereeren, geven blijk, danig uit hun evenwicht te zijn geraakt. De zaak staat m. i. geheel anders. De Katholieken zijn geabonneerd op München en de heer Colijn, die de beginselen van het nationaal-socialisme evenzeer verwerpt als wij, vindt de tactiek van Hitler blijkbaar nog zoo kwaad niet. Er op speculerend, dat zijn Roomsche tegenspelers toch niet tot de daad, zelfs niet in uiterste noodzaak, zullen overgaan, slaat hij plotseling overrompelend zijn slag. En tot dusver telkens met succes!

Als vrij Parlement kunnen wij echter hier contrôle op het Regeeringsbeleid oefenen en aan het Kabinet de middelen onthouden om te regeeren. Van een opleggen van den wil der minderheid aan de meerderheid is geen sprake.

Indien de meerderheid van meening is, dat dit Kabinet geen vertrouwen verdient en eigenlijk in strijd met ons constitutioneel bestel is gevormd, dan moet zij daarvan reeds nu doen blijken door een motie van wantrouwen, of straks door de begrooting af te stemmen. Doet zij dat niet, omdat zij zulks niet wil of durft, dan moet ze geen ach en wee roepen over den euvelen moed van den heer Colijn om tot vorming van een minderheids-

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(van Houten)

Kabinet over te gaan. Dit rijmt zich trouwens ook slecht met het pleidooi van diverse Roomsche bladen voor een minderheids-Kabinet van Roomsch-Katholieken, vrijzinnig-democraten en zg. radicale Christelijk-historische jongeren. Terloops valt ook nog op te merken, dat het een vreemde houding is, enerzijds in het belang der Katholieke partij-eenheid alle vooraanstaande Roomsche mannen te bezweren niet zitting te nemen in een Kabinet, dat het vertrouwen der Roomsch-Katholieke fractie en haar vier troetelkinderen niet heeft, en anderzijds de Christelijk-historische jongeren aan te sporen, vlak tegen de Christelijk-historische Kamerfractie in, toe te treden tot een minderheids-Kabinet onder Katholieke leiding.

Al ben ik dus van meening, dat de heer Colijn met de vorming van dit Kabinet niet onconstitutioneel heeft gehandeld en dat van fascistisch optreden tot dusver geen sprake is, de vraag, of het optreden van dit Kabinet in 's Lands belang geacht moet worden te zijn, meen ik ontkennend te moeten beantwoorden. De moeilijke en gevaarlijke tijden, die wij doormaken, eischen een krachtig bewind, dat steunen kan op een zoo groot mogelijke meerderheid in het Parlement en in het volk. Dit Kabinet kan echter slechts rekenen op den toegewijden steun van antirevolutionairen, Christelijk-historischen en Liberale Staatspartij, terwijl het vermoedelijk kan rekenen op een welwillende neutraliteit van N. S. B. en Staatskundig-Gereformeerden. Alleen dus op de in sociaal-economisch opzicht liberaal georiënteerde groepen; op het meest reactionnaire deel der Kamer.

Dat kan wel eens beteekenen een korte levensduur en een onvruchtbaar beleid. Experimenten, waarvan te voren vaststaat, dat zij mislukken, moeten we echter thans minder dan ooit hebben.

In dit verband wijs ik op een uitlating van *De Volkskrant*, waarin gezegd wordt, dat de „vier“ terugkeeren zullen om hun werk voort te zetten. Ook *De Maasbode* zinspeelt daarop, zij het in voorzichtiger termen. Ook citeer ik het Katholieke dagblad *Ons Noorden* van 25 Juli, waarin ik lees:

„We zijn nu meteen eindelijk verlost van den ban der zg. rechtsche Kabinetten onder leiding van den liberalen econo- mist Dr. Colijn, waarvan het etiket wel Christelijk was, maar waarin een werkelijk Christelijke politiek, die, zooals ook het Evangelie zulks doet, de partij moet kiezen van de armen en zwakken en niet van het groot-kapitaal, weinig kans maakte, zooals we in de laatste twee jaar opnieuw zoo duidelijk hebben geleerd.

Daarmee is de weg nu straks geopend voor de vorming van een Kabinet, dat breekt met de grondslagen, welke tot nu al te veel als een dogma werden aanvaard en dat naar wij vast vertrouwen, waarborgen zal bieden voor een gematigd en verantwoordelijk sociaal beleid.

Dat we op den weg daarheen dit intermezzo-Kabinet nog even moeten doormaken bij de vele teleurstellingen van den laatsten tijd, is het ergste nog niet.

En veel gelegenheid om af te breken van hetgeen door onze Ministers met veel strijd en tegenwerking is opgebouwd en ook onder vroegere werkelijk rechtsche Kabinetten, zal dezen intermezzo-heeren niet gegeven worden.

Daar staat het Parlement ons borg voor.

Intusschen maken we ons gereed voor de volgende etappe in deze crisis, die al voor de deur staat.”

Dit citaat doet mij vragen, of de meest gepaste naam voor dit Ministerie niet intermezzo-Kabinet zou zijn. Ik zou er waarlijk niet om rouwen, indien de historie deze naamgeving rechtvaardigde. Het optreden van een intermezzo-Kabinet acht ik echter niet in 's Lands belang. Kostelijke tijd, die voor een actieve welvaartspolitiek belangrijk had kunnen zijn, gaat aldus verloren. Ook is het niet juist, dat in enkele maanden geen gelegenheid bestaat om per circulaire den werkloozensteun ingrijpend te veranderen en te bederven. De Minister van Sociale Zaken is een voortvarend man, die een heel knap bedrijfsleider is, die de P.T.T. niet alleen tot een perfect fungerend, doch ook tot een zeer winstgevend bedrijf maakte; dit laatste echter vooral door een onsociale personeelspolitiek. Te recht zeide de heer Albarda gisteren, dat de heer Damme voor de werkloozen een gevaar be-

teekent. Partijen, die zich aan de zijde der armen zeggen te stellen, moeten dit acuut gevaar beseffen. En daar ook naar handelen! Doen zij dit niet, dan heeft al het geschrijf niets om het lijf. Het Kabinet al mopperend en dreigend toeh zijn gang laten gaan, daarbij de handen in onschuld wasschend, omdat het zg. de eenige mogelijkheid is, zou onverantwoordelijk zijn. Dat daarop geen kans bestaat, ondanks de eenzijdige samenstelling en ondanks het karakter van minderheids-Kabinet, zou ik na de rede van den heer Deckers niet gaarne beweren. Vooral als straks een verergerde internationale spanning een beroep op de volkseenheid verklaarbaar maakt, zou dit wel eens kunnen gebeuren, waardoor dan dit intermezzo-Kabinet tot een blijvertje zou worden. Ja, zelfs zonder meer internationale spanning is dit niet eens onmogelijk. Ondanks het feit, dat de heer Colijn het Kabinet en het Regeeringsprogram grondig van Roomsche smetten heeft gezuiverd; ondanks het feit, dat hij deze Kabinets-crisis opzettelijk forceerde en de Katholieken allen invloed op het Regeeringsbeleid uit handen manoeuvreerde, vrees ik, dat de R.-K. fractie er zich toch bij neerlegt.

Ik heb ook het idee, dat de heer Colijn, die weet wat voor vleesch er in de Roomsche kuip zit, zich niet al te bezorgd maakt. Van eenig risico is hij in zijn politieke zaken doen nooit afkeerig geweest en het verleden is er om te getuigen, dat zulk een speculatie niet altijd onvoordeelig is. Ik denk hierbij aan 1935!

Beteekent dit alles nu, Mijnheer de Voorzitter, dat ik van oordeel ben, dat dit Kabinet vandaag of morgen maar weggestemd moet worden?

Dat hangt af van twee doorslaggevende omstandigheden.

In de eerste plaats van het Regeeringsprogram, waarover straks nader.

In de tweede plaats van de vraag, of de Roomsch-Katholieken bereidheid toonen, om na wegstemmen van dit Kabinet een actieve welvaartspolitiek en een sociaal gericht beleid te voeren in samenwerking met S.D.A.P. en vrijzinnig-democraten en met steun van enkele kleine groepen. M. a. w. het hangt af van de vraag, of een andere, betere oplossing inderdaad mogelijk is, indien dit Kabinet wordt ten val gebracht. Uit de rede van den heer Deckers is die bereidheid niet gebleken, terwijl de heer Albarda zulk een samenwerking heeft bepleit en de heer Joekes iets voorzichtiger een dergelijke oplossing wenschelijk noemde. Maar als de Roomsch-Katholieken tot zulk een samenwerking niet bereid zijn, of die nog niet aandurven, dan zou een nieuwe Kabinetscrisis na veel geconfereer en eenige mislukte pogingen, ons vrij zeker het zesde Kabinet-Colijn brengen, dat dan heel wat steviger in het zadel zou zitten dan dit en volledig vrije armslag zou hebben voor de meest reactionnaire politiek. Daar- aan mee te werken is voor mij weinig aanlokkelijk.

Daarom interesseert mij het napleiten over de vraag, of na mr. Koolen eerst nog een vertegenwoordiger der welvaarts- politiek een opdracht tot Kabinetsformatie had behooren te hebben, slechts matig. Als de mogelijkheid tot slagen van zulk een formatie bestaat, belet niets den heeren, die alsnog te scheppen. De meerderheid sture dan dit Kabinet naar huis, waarna er een conflict tusschen Kamer en Regeering is en zulk een opdracht aan een ander voor de hand ligt. Is die mogelijkheid er nu niet, dan was die er voor eenige weken even- min en zou de demonstratie van die onmacht de positie van den heer Colijn slechts hebben versterkt. Politieke beschouwin- gen over wat had behooren te gebeuren hebben weinig waarde, als men toch de daad niet durft te forceeren waarover men zoo druk praat. Het heeft weinig waarde uitvoerig te spreken over wat men misschien wel zou hebben gedurfd, als men de kans maar had gekregen, nu men het niet aandurft er voor te zorgen, dat men die kans nog krijgt, hoewel het verschil tus- schen wat men zegt te willen en wat dit Kabinet voornemens is, daarvoor waarlijk groot genoeg is. Zulk een houding doet mij denken aan een man, die danig opsnijdt over wat hij allemaal zal doen, als er een inbreker bij hem zou komen, maar die onder het ledikant kruipt en zich muistil houdt, als hij 's nachts beneden verdacht gerucht hoort.

Wij, Friezen, zeggen in zulke gevallen: „Sizzen is neat, dwaan is in ding.”

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(van Houten)

Als de mogelijkheid van vorming van een parlementair meerderheids-Kabinet niet van te voren vaststaat, worde die liever nu maar niet onderzocht. Want dan weten we, dat het misloopt en dan zijn we nog verder van huis dan thans.

Het belangrijkste is niet, welk partijprogramma de Ministers in hun zak hebben, zelfs niet, of ze er wel een partijvlag op na houden, maar of ze in staat en bereid zijn een beleid te voeren, dat voor dezen tijd aan redelijke eischen voldoet.

Dat de Roomsche-Katholieken thans uitgesloten zijn van de Regeering, maakt op mij al evenmin veel indruk. Zij hebben dat aan zich zelf te wijten. De heer Colijn heeft te recht geen vrees voor de getallen 31, 23 en 6, zoolang hij weet, dat deze getallen niet samengesteld kunnen worden. Als de Katholieken spijt hebben niet van de partij te zijn, dan hebben zij het immers in de hand zulks te veranderen. Bovendien zou iets minder misbaar over uitsluiting van een derde des volks, dat soldaten levert en belasting betaalt, gepast zijn, waar nooit jammerklachten in Roomschen kring zijn gehoord over uitsluiting van bijna een kwart des volks, hoewel die uitsluiting een veel constanter en scherper karakter had.

Alvorens nu de Regeeringsverklaring nader te bespreken, merk ik nog op, dat de samenstelling van dit Kabinet in een richting wijst, die op sociaal-economisch gebied m. i. weinig goeds doet verwachten. De heer Colijn heeft een groep mannen rondom zich verzameld, ongetwijfeld knap, bekwaam en actief, die, krachtens hun overtuiging, met hem het oude willen consolideeren en geen leiding wenschen te geven aan de ontwikkeling naar een nieuwe maatschappelijk orde. Hij zelf is aan de liberale economie verknocht; door en door kapitalistisch georiënteerd. Om misverstand te vermijden wil ik hier met nadruk zeggen, dat ik hiermede niets gezegd wil hebben over het persoonlijke Christendom van den heer Colijn. Er zijn al de tijden door, ook in den tijd van Groen van Prinsterer, vrome en onvrome liberalen geweest. De groote liberale pers, die hem wegens zijn misstap op het smalle pad, op de smalle basis een paar jaar iets bescheidener had geprezen, huldigt hem nu weer bovenmatig en noemt hem een onmisbare figuur. Inderdaad, onmisbaar voor de liberalen!

Als het Kabinet dit debat overleeft, zal het op den volledigen steun der liberale en neutrale pers kunnen rekenen. Ik kan den heeren Ministers het prettige vooruitzicht openen, dat die pers hen dan allen „uitzonderlijk bekwaam" zal noemen, hun beleid zal bestempelen tot een „nationale politiek" en hen zal proclameeren tot „redders des vaderlands", alles, zoolang zij goed liberaal regeeren.

Het grootkapitaal, dat in 1937 een kostbare verkiezingscampagne voerde voor Colijn en Oud, zal niet nalaten dit Kabinet met zijn invloed te steunen.

Colijn moge dan slechts op een minderheid steunen, het is een toegewijde en invloedrijke minderheid. En een deel der meerderheid zal zich, naar we vermoeden, wel wachten een spaak in het wiel te steken en aldus de conservatieve politiek van dit Kabinet mogelijk maken, al wijst het tegenover de kiezers alle verantwoordelijkheid voor de daden van dit Ministerie af. De Regeeringsverklaring, eergisteren door den Minister-President voorgelezen, bevestigt m. i. de weinig hoopvolle verwachtingen, die de samenstelling van het Kabinet wekt. Wel is ze zoodanig geformuleerd, dat ze voor tweeërlei uitleg vatbaar is. Indien men alleen op de bewoordingen let, is er ruimte voor vrij gunstige verwachtingen. Maar in dat geval zou de Kabinetscrisis geheel overbodig geweest zijn en is deze althans vrijwel onverklaarbaar. Leest men de Regeeringsverklaring echter in het licht der voorgeschiedenis en van het politiek verleden van den heer Colijn, dan laat ze voor gunstige verwachtingen geen ruimte en voorspelt ze voor de misdeelden niets goeds.

Zonder een verduidelijking in het debat bij monde van dr. Colijn, is eigenlijk een behoorlijke discussie er over vrij speculatief, want de verklaring is erg vaag en onduidelijk.

In het eerste programpunt verklaart de Regeering met grooten ernst te zullen streven naar een zoo dicht mogelijke benadering van het budgetair evenwicht bij den gewonen dienst. Over de wijze, waarop de Regeering zulks zal trachten te bereiken, wordt

echter niets gezegd. Door bezuinigingen? Maar dan komt de vraag: waarop? Door nieuwe belastingen? Maar dan vraag ik: welke? Door vernedering van de Overheidsbemoedigen? Echter is het dan interessant te vernemen op welk terrein en op welke wijze.

Wij blijven vrijwel geheel in het onzekere.

De uitdrukking zelf heeft echter in den mond van den heer Colijn een bepaalde beteekenis en wel zulk een, die voorstanders van een welvaarts-politiek, die de volkshuishouding tot nieuwe welvaart willen brengen, om daardoor de Staatshuishouding gezond te maken, uiterst gereserveerd doet zijn.

Bij punt 2 treft een zelfde vaagheid. De Regeering wil aan de afhankelijke en noodlijdende gemeenten zooveel mogelijk op korten termijn haar zelfstandigheid hergeven. Dat is prachtig, maar hoe denkt de Regeering dat de bereiken? Door verruiming van het belastingterrein der gemeenten, door een hogere Rijksbijdrage, of door dwang van boven af tot nog verder gaande bezuiniging in het gemeentehuishouden?

Bij het derde punt is de Regeering iets positiever. Aanzienlijke administratieve uitgaven zullen bij de werkloosheidsbestrijding vermeden worden. Dat beteekent dus een intrekking van het voorstel tot jeugdregistratie. Het is te begrijpen na deze oplossing van het conflict Colijn—Romme.

Kapitaalinvestaties van oneconomischen aard wenscht de Regeering evenmin. Als dit eenigen zin heeft, dan vrees ik, dat het beteekent, dat van het rapport-Westhoff weinig terecht komt en beduidende werkverruiming op agrarisch terrein dus achterwege blijft. Dat van het rapport-Hidde Nijland, tot dusver trouwens nog niet eens gepubliceerd, en dat het terrein der stedelijke werkloosheidsbestrijding bestrijkt, niets zal komen. De krachtige politiek van werkloosheidsbestrijding zal geheel beheerscht worden door de gedachte, de geleidelijke inschakeling der werkloozen in het normale bedrijfsleven te bevorderen. Prachtig, ideaal, maar hoe denkt de Regeering dat te bereiken? Door loondrukpolitiek als te voren? Moeten de werkloozen door steunverlaging gedwongen worden in de bedrijven te gaan en zoo door loonsverlaging een vermindering der bedrijfskosten worden verkregen? Zal een groot deel der werkloozen naar armenzorg worden verwezen? We moeten ook hier maar weer gissen. Maar hoe is zoo een behoorlijk debat mogelijk, zonder zich in allerlei speculaties te verliezen? Ook als de Regeering verklaart tegen uitwassen bij de steunregeling, die remmend op de begeerte tot arbeid werken, te zullen optreden, wordt niet gezegd, wat de Regeering onder uitwassen verstaat. De verruiming van de laatste jaren? Moet weer een steunverslechting doorgevoerd, onder de leuze: tegen uitwassen?

Bij de toezeggingen, overweging van uitbreiding van de zorg voor de ouden van dagen en het aandacht schenken aan een partieele verbetering der leerlingenschaal, hebben we die zelfde vaagheid. Bovendien heeft de heer Colijn in 1937, tijdens zijn verkiezingscampagne, op veel positiever wijze in het noorden verwachtingen gewekt van maatregelen ten aanzien van den nood der ouden van dagen. Toch is er niets van terechtgekomen en is zelfs het resultaat van het door de Regeering ingestelde onderzoek naar de financiële positie der ouden van dagen nog nooit ter kennis van de Kamer gebracht. Erg hoopvol ben ik ten opzichte van deze twee sympathiek klinkende passages uit de Regeeringsverklaring nog niet gestemd. „Overwegen" en „aandacht schenken aan" is nog niet hetzelfde als komen met een concreet voorstel.

Het vorig Kabinet-Colijn wees hulp aan de ouden van dagen en verlaging der leerlingenschaal steeds af om financiële reden. Dit Kabinet, dat een bezuinigingskabinet bij uitstek zal zijn, laat nu opeens een anderen toon hooren. Eenigen twijfel aan de waarde van deze passages kan men toch niet onredelijk noemen, dunkt mij. Het meest verontrustend lijkt mij wat de Regeeringsverklaring over de werkloosheidsbestrijding mededeelt. De werkloosheid is een geesl voor ons volk; zij bedreigt kostelijke geestelijke en zedelijke waarden, de volksgezondheid en de arbeidsgeschiktheid van velen.

Eenig besef van den ernst van dit probleem, van het leed, dat dit euvel honderduizenden berokkent, komt in de verklaring niet tot uitdrukking. Het is al koude zakelijkheid. Maar onder ons

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(van Houten e. a.)

volk groeit gelukkig het besef, dat op krachtige wijze de werkloosheid moet worden bestreden. Er zijn er echter ook, die redeneeren: de steun werkt het intensief zoeken naar arbeid tegen, wie werkelijk werken wil, behoeft niet werkloos te zijn. Blijkbaar is deze laatste opvatting die der Regeering en zal zij daarnaar handelen. Ik betreur dat zeer, want deze opvatting doet het gros der werklozen gruwelijk onrecht en voert tot harde maatregelen, die den nood en het lijden van velen op onrechtvaardige wijze verzwaren.

Hoe de defensieplannen te vereenigen zijn met het streven naar een sluitende begroting en een matige leeningspolitiek is mij een raadsel. Om dat te bereiken zou zulk een geweldige afbraakpolitiek, een zoo zwaar belasten van de kleine luiden noodig zijn, dat ondraaglijke politieke spanningen zouden ontstaan, zelfs in meer dan één partij, waarop dit Kabinet steunt.

Concludeerend, merk ik op, dat dit Kabinet slechts een kleine minderheid in de Kamer achter zich heeft; dat zijn voornemens, blijkens de Regeeringsverklaring en de voorgeschiedenis van zijn optreden, weinig goeds voorspellen voor de minder bedeelden, doch een uitzonderlijk reactonnaire politiek doen vreezen; dat het van de houding van de Roomsch-Katholieke fractie afhangt, of dit Kabinet de gelegenheid zal krijgen een grooter of kleiner deel van zijn voornemens te verwezenlijken en dat het, zooals voor de hand ligt, op den steun van onze fractie in het algemeen niet zal kunnen rekenen.

De heer **de Geer**: Mijnheer de Voorzitter! Dat ik dit Kabinet met groot genoegen heb zien optreden, kan ik tot mijn spijt niet zeggen.

Het is zeker samengesteld uit zeer bekwame mannen. Men zou kunnen spreken van een keurkorps van deskundigen, wien men hoofd voor hoofd het beheer van een Departement op zich zelf gaarne zou toevertrouwen.

Dat ik niettemin over het optreden van het Kabinet weinig enthousiast ben, heeft verschillende redenen, waarvan ik een tweetal wil noemen.

Vooreerst is hiermee ontijdig een eind gekomen aan een Kabinet, dat ik twee jaar geleden met sympathie begroet heb; dat stoere werkers bevatte — ik denk b.v. aan den Minister van Economische Zaken den heer Steenberghe, van wien men bij de verdediging van zijn begrotingen en ontwerpen steeds den indruk kreeg, dat hij zijn reusachtig Departement volkomen beheerschte —; een Kabinet ook, dat op menig gebied reeds goed werk had gedaan en voorbereid en waarvan men de beide laatste jaren (gewoonlijk de vruchtbaarste van een Kabinet) nog veel nuttigs had kunnen verwachten.

De tweede reden is, dat het in dezen spanningsvollen tijd minder dan ooit gewenscht is, dat de tegenstellingen in ons land worden verscherpt, laat staan nieuwe tegenstellingen worden opgeroepen, waartoe het nu, door wiens schuld dan ook, gekomen is.

Ik ben trouwens overtuigd, dat ook de Minister-President om dezelfde redenen geen groote voldoening gevoelt over het optreden van dit Kabinet. Evenmin als zijn nieuwe ambtgenooten, die slechts, omdat het land hen riep en dit de eenige oplossing scheen, hun moeilijke taak hebben aanvaard.

De Premier, daaraan is geen twijfel mogelijk, heeft de crisis niet gewild. Ook de uitgetreden Ministers uit het vorige Kabinet hebben die niet gewild. Een onoverbrugbaar verschil van gevoelen op wat 's Lands belang eischte heeft hen uit elkaar doen gaan. Dit is voor bewindslieden, die elk hun verantwoordelijkheid diep gevoelen, allerminst een ondenkbare of beschamende figuur, en het is dan ook te betreuren, dat sommigen daar allerlei persoonlijke en onzuivere motieven achter hebben gezocht.

Intusschen is ditmaal de moeilijkheid, dat wij dat onoverbrugbare geschil nog niet precies kennen. Wanneer wij het antwoord van den Minister-President bij de interpellatie-Wijntkoop en de communicatie's en de Regeeringsverklaring van eergisteren naast elkaar leggen, dan is uit deze gezamenlijke (trouwens niet steeds volkomen harmonieerende) uitlatingen nog niet duidelijk wat het groote punt van botsing eigenlijk is geweest. Dat het „groot” moet geweest zijn, spreekt vanzelf,

(de Geer)

daar het anders niet te verantwoorden ware, dat het tot dit door niemand gewilde en door allen bedenkelijk geachte resultaat is gekomen.

Ik moet eerlijk erkennen, dat deze crisis mij nog steeds onbegrijpelijk is. Er zijn wel is waar ook inlichtingen uit particuliere bron en uit bladen, die het dan ook weer uit particuliere bron hebben, maar behalve, dat deze de zaak evenmin duidelijk maken, zijn die inlichtingen vanzelf minder betrouwbaar dan openbare, d. w. z. aan de contrôle van de tegenpartij onderworpen inlichtingen.

Ik hoop, dat de Regeering in deze discussie de noodige opheldering zal geven, opdat wij weten, wat het beheerschende punt van geschil is geweest. Niet om dan aan één van beide partijen de „schuld” te geven. Ten onrechte heeft men in deze geschiedenis gesproken van een „schuldvraag”. Staatslieden kunnen een uiteenlopende zienswijze hebben, zonder dat één van hen blaam treft. Maar om op de hoogte te komen van wat geschied is en in verband daarmee om beter te kunnen beoordeelen, uit welke gedachten het nieuwe Kabinet leeft.

Dit over het ontstaan van de crisis.

Nu een woord over de procedure van de Kabinetsformatie. De meening is uitgesproken, dat na de eerste opdracht aan dr. Colijn en na het defungeeren van mr. Koolen nog aan een ander Staatsman, vermoedelijk een anders georiënteerd Roomsch-Katholiek, een opdracht had moeten worden verstrekt, alvorens dr. Colijn een nieuwe opdracht aanvaardde en haar op de thans bekende wijze uitvoerde. Ik zou hierover niet gaarne een oordeel vellen, omdat mij niet nauwkeurig bekend is wat dr. Colijn tijdens zijn eerste opdracht en wat mr. Koolen gedaan en bevonden hebben. Ik wil mij er dus toe bepalen den wensch uit te spreken, dat ook op dit punt door den Minister-President zal worden ingegaan. Want hierin hebben zij, die dit punt ter sprake brachten, gelijk, dat wie een opdracht tot Kabinetsformatie aanvaardt en uitvoert, daarvoor naar ons Staatsrecht tegenover het Parlement verantwoordelijk is. Ik herinner mij een antecedent. Toen nl. in Maart 1926 tijdens de zogenaamde Vaticaan-crisis (verwerping van het gezantschap bij den Paus) ten slotte een opdracht aanvaard was, nadat vijf formateurs achtereenvolgens waren teruggetreden, riep in het daaropvolgend debat over de Regeeringsverklaring de heer Heemskerck den nieuwen Premier scherp ter verantwoording over het aanvaarden van de opdracht, die deze, naar het oordeel van dien gezaghebbenden Staatsman, niet had mogen aanvaarden, en daarop is een uitvoerige verantwoording gegeven. Dit was volkomen „en règle”, evenals de ook nu door sommige sprekers gedane vraag „en règle” is.

Na dit punt, Mijnheer de Voorzitter, kom ik tot de houding, die wij tegenover het nieuwe Kabinet behooren aan te nemen. Voor de Christelijk-historische fractie is dit niet twijfelachtig. Het ligt in de lijn van onze beginselen, en tevens van onze constante practijk, om de daden van het Kabinet onbevooroordeeld af te wachten en het te steunen in alles, waarin onze visie op 's Lands belang dit mogelijk maakt. Wij zijn van nature gouvernementeel en zullen nooit uit een „parti pris”, tegen welken Minister ook, een Minister op andere dan zake-lijke gronden bestrijden.

Maar ik meen, Mijnheer de Voorzitter, — en ik hoop, dat ik met bescheidenheid dit oordeel mag uitspreken —, dat ook andere fracties dit standpunt behooren in te nemen. Zij zullen dan, voor zoover zij bezwaren tegen de Regeeringspolitiek hebben, de eervolle rol vervullen van Harer Majesteits loyale oppositie, gelijk zij dit in het verleden zoo vaak gedaan hebben. Een reden om thans een andere houding te overwegen, schijnt voor sommigen te liggen in de onderstelling, dat met het optreden van dit Kabinet het parlementaire stelsel is aangetast. Ik moet daartegen met den meesten nadruk opkomen. Men maakt een paskwil van het parlementaire stelsel, wanneer men meent, dat dit zou eischen, dat geen Kabinet mag optreden zonder van een meerderheid (of althans van een groote minderheid) verzekerd te zijn. De Grondwet, waarin ons parlementaire stelsel verankerd ligt, weet daarvan niets. Het parlementaire

73ste VERGADERING. — 27 JULI 1939.

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(de Geer)

stelsel eischt ministerieele verantwoordelijkheid, recht van contrôle van de Kamer op de bestuursdaden, wilsovereenstemming tusschen Regeering en Kamer bij de wetgeving. Er is schijn, noch schaduw, dat dit Kabinet aan deze essentialia van het parlementaire stelsel zou willen te kort doen. De eerste daad van het Kabinet, het afleggen van een Regeeringsverklaring in het Parlement op den dag der beëdiging (d.w.z. vlugger dan het ooit is geschied), en het zich ter beschikking stellen voor een debat daarover, wijst onmiskenbaar op het tegendeel. Men kan het parlementaire stelsel niet erger benadeelen dan door er allerlei vondsten in te leggen, die er niet in thuis hooren. Eén dier vondsten is, dat een Kabinet rechtens en a priori een afspiegeling behoort te zijn van het Parlement. Als werkmethode kan dit nuttig zijn, maar een element van het „parlementaire stelsel” is het niet. Dit Kabinet wil niet het Parlement ter zijde stellen, maar wil trachten, zijn voorstellen en zijn beleid voor het Parlement (ook in zijn huidige samenstelling) aannemelijk te maken. Het meent daartoe in zijn eigen overtuiging kracht genoeg te hebben. Dat kan een daad van zelfoverschatting, van overmoed zijn, het is niet een inconstitutioneële daad. Het zijn niet de ware vrienden van het parlementaire stelsel, die dit stelsel denatureeren of er een caricatuur van maken.

Het komt mij voor, dat men toch wat voorzichtig moest zijn met zulke staatsrechtelijk volmaakt-onjuiste voorstellingen. Want men brengt er de hoofden mee in de war. Ik heb al ergens gelezen, dat dit Kabinet een revolutionaire greep naar de macht wil doen, met terzijdestelling van Kroon en Parlement, — evenals gedaan werd in November 1918 —, omdat het is opgetreden zonder een vooraf verzekerde parlementaire meerderheid. Dit is uiteraard de grootst mogelijke dwaasheid. In 1918 werd er op gerekend, dat op een groot deel van leger en politie niet meer vertrouwd kon worden, en dat het kort te voren met algemeen kiesrecht gekozen Parlement de richting niet meer kon aangeven, omdat men de stemmen niet tellen, maar wegen moest. Dit Kabinet daarentegen wil in samenwerking met het Parlement wetten tot stand brengen en aan het Parlement verantwoordelijkheid afleggen van het gevoerde beleid.

Ik weet, dat natuurlijk ieder lid dezer Kamer zijn schouders zal ophalen over zoo verregaande verdwazing. Maar men voede dan ook niet de voorstelling, alsof dit Kabinet zou willen regeeren buiten het Parlement om. En men vinde niet in zulk een voorstelling rechtvaardiging voor een aprioristische oppositie.

Thans een woord over de Regeeringsverklaring, die ik over het algemeen met sympathie heb aangehoord. Als de „centrale vraagstukken” van dit oogenblik worden daarin te recht vooropgesteld: de financiën van Rijk en gemeenten; de werkloosheidsbestrijding en de defensie, met name van Indië. De legende, alsof de werkloosheidsbestrijding aan de defensie zou worden opgeofferd, is hiermee afdoende weerlegd. Die drie vraagstukken moeten m. i. gecoördineerd worden, en zoo denkt blijkbaar de Regeering er ook over. Dit brengt o. a. mee, dat niet alleen bij de werkloosheidsbestrijding, maar ook bij de defensie niet de draagkracht der natie zal moeten rekening gehouden worden. Het is m. i. noodlottig, dat dit buiten deze Kamer soms door hen, die overigens voorstanders zijn van een solide financieele politiek, wordt voorbijgezien. Dit voedt den waan, alsof er discriminatie zou zijn ten aanzien van de werkloosheidsbestrijding. Maar het Kabinet maakt zich daaraan niet schuldig.

Het Kabinet wil voeren — zooals de Regeeringsverklaring zegt —, „een krachtige politiek van werkloosheidsbestrijding”. En de verklaring van de Regeering bevat m. i. geen enkele zinsnede, die aan den ernst van dat woord zou doen twifelen. Indien er wijziging in de werkloosheidspolitiek zal zijn, dan zal die, naar ik meen, voornamelijk bestaan in een beter plaatsen van de te besteden gelden. Daarvoor bestaat toch zeker ook wel reden. Wat bijv. de nog resteerende jeugdwerkloosheid betreft, verdient m. i. verre de voorkeur, boven een duren opzet als in een der aanhangige ontwerpen, een scholing door vakeursussen en nijverheidsonderwijs. Ook de scholing van volwassenen moet krachtiger ter hand genomen. Er zijn thans reeds verscheidene bedrijven, waarin, naast werkloosheid, gebrek heerscht aan goed-onderlegde vakarbeiders.

(de Geer e. a.)

Ook zie ik in de aankondiging, dat „kapitaalsinvestaties van oneconomischen aard” zullen vermeden worden, allermint een symptoom, dat de werkverruiming zal worden stopgezet of verminderd. Veeleer zie ik er in, enerzijds, dat ook bij de werkverruiming zooveel doenlijk economische methodes zullen worden gevolgd (wat tot méér werken bij een gelijk aantal te werk gestelde arbeiders kan leiden), anderzijds, dat bij de keuze van de objecten zooveel doenlijk op het toekomstig nut, d. w. z. het scheppen van blijvende nieuwe werkgelegenheid, zal worden gelet. Dit beteekent niet, dat er minder geïnvesteerd zal worden, maar dat er op een verstandige wijze geïnvesteerd zal worden.

Nu zal misschien de geachte afgevaardigde de heer Joekes zeggen: „dan is het niets nieuws”, zooals hij dit zeide bij „de inschakeling van de werklozen in het normale bedrijfsleven”. En daarin kan hij wel gelijk hebben. Maar als hij nog eens herleest de Regeeringsverklaringen en de Troonredes van bijv. de laatste 25 jaar, dan zal hij zien, dat daarin heel veel pleegt gezegd te worden, dat niet nieuw is, maar dat men op een bepaald oogenblik en in een bepaald verband nog eens naar voren wil brengen, soms tot uitdrukking van eigen goede intentie, soms ook tot opvoeding van het publiek. Voldoenden grond tot donkere vermoedens levert dan zulk een herhaling van oude waarheden niet.

De overige maatregelen, die in de Regeeringsverklaring aangekondigd worden — buiten de vier „centrale vraagstukken” —, kunnen niet anders dan met instemming worden begroet. Ook die omtrent de leerlingenschaal, al betwijfel ik een weinig of het zeer fijn gevoeld is tegenover den afgetreden Minister van Onderwijs, die aankondiging juist op dit oogenblik te doen. Ik zou hierbij de bepaalde vraag aan den heer Minister-President willen stellen, of de gelden, die hiervoor noodig zullen zijn, zullen gevonden worden door besparing in andere opzichten op de begrooting van Onderwijs, dan wel of hiervoor nieuwe gelden op die begrooting zullen worden gebracht.

Dat de zelfstandigheidspolitiek in de Regeeringsverklaring niet genoemd is — een bezwaar, genoemd door den heer Joekes — acht ik begrijpelijk. Want op dit punt bestaat onder ons volk niet het geringste geschil. Het is geen „centraal vraagstuk”, omdat het geen vraagstuk is. Over de methodes van werkloosheidsbestrijding zijn niet allen het eens. Over de financieele quaestie evenmin. Omtrent de maritieme defensie van Indië bleek nog in de rede zelf van den geachten afgevaardigde van een uiteenlopende zienswijze. Maar een volstreekte, eerlijke en consequente zelfstandigheidspolitiek is gemeen goed der natie. Er wordt niet over gesproken en er behoeft niet over gesproken te worden. Ook uit deze Regeeringsverklaring moge het buitenland leeren, dat onze zelfstandigheidspolitiek indiscutabel is en onafhankelijk van de wisseling der interne aspecten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch ten slotte nog eens de hoop uit te spreken, dat alle partijen de daden van dit Kabinet zullen afwachten en, ook na wat gebeurd is en wat menig lid der Kamer niet aangenaam getroffen zal hebben, zich van oppositie quand-même zullen onthouden en onbevangen de wetsontwerpen, die vóórgelegd worden, zullen beoordeelen en de contrôle op het bestuursbeleid zullen oefenen. Zij zullen daarmee het parlementaire stelsel eeren. Want dáárin, en niet in de formatie van Kabinetten, ligt de taak van het Parlement.

Mijn politieke vrienden en ik zullen zeker geen oppositie-quand-même voeren.

Evenmin als defensie-quand-même. Wij zullen de ontwerpen zakelijk beoordeelen en, zoo noodig, ook niet aarzelen ze af te wijzen. Dit geldt ook van ontwerpen, die reeds aanhangig zijn.

Ik zal het op het oogenblik hierbij laten en wil er slechts nog aan toevoegen den wensch, dat het Kabinet, ondanks wat thans donker schijnt, in goede samenwerking met het Parlement tot zegen van ons volk zal mogen werkzaam zijn.

De heer Kersten: Mijnheer de Voorzitter! Eindelijk is dan toch weder een Ministerie gevormd en aan den voor ons land zoo onzekeren toestand en vooral in de dreigende omstandigheden, waarin ons werelddeel verkeert, zoo ernstigen toestand althans voor het heden een einde gekomen. Ik wensch bij de

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Kersten)

ontmoeting van het nieuwe Ministerie in de Kamer enkele korte opmerkingen te maken: 1°. over den geworden toestand; 2°. over het Regeeringsprogram en 3°. over onze verhouding tot dit Ministerie. Wat den geworden toestand betreft, draagt voor de ministerieele crisis in de eerste plaats de Roomsche Katholieke Staatspartij met haar vertegenwoordigers in Kamer en Kabinet de verantwoordelijkheid. Die crisis is gegroeid. De geschillen, die den slag toebrachten, waren meer aanleiding dan oorzaak. Tot die geschillen behooren de onverantwoordelijke eischen der Roomschen in zake de werkloosheidspolitiek met het stichten van werk- en jeugdkampen, waartegen van verschillende zijden zeer ernstige bezwaren bestaan. Bovendien bestaat reeds gebrek aan jeugdige krachten. Desniettegenstaande zetten de Roomsche heeren, onder aanvoering van de geestelijkheid, hun werkloosheidseischen door, al zouden deze het land millioenen schats gekost hebben. Het Roomsche belang zou er echter blijkbaar zoozeer door zijn gediend, dat het belang van den reeds ten uiterste gedrukten belastingbetaler er wel aan opgeofferd worden kan. Dit optreden teekent Rome geheel. Ten eigen bate zuigt het de zakken der belastingplichtigen steeds leeg. Calvijn toornde reeds tegen de rijke kloosters te midden van een verarmde bevolking. Wij nemen in ons land sinds jaren die tactiek van Rome waar, die ons volk talloze millioenen gekost heeft en nog kost. De nieuwe greep naar de Staatsfinanciën voor de volvoering van Roomsche ideeën werd echter zelfs den antirevolutionnairnen bondgenooten van Rome te machtig en de crisis brak uit.

De Minister-President gaf in zijn mededeelingen over het heengaan van Minister de Wilde bovendien zulk een opening van zaken, dat niemand meer behoefde te vragen, hoe het met de broederlijke gezindheid van de leden van het Kabinet gesteld was. De botsing moest wel komen. Feitelijk botste het reeds lang. De defensiepolitiek heeft blijkbaar niet aller instemming. De uitgaven, waartoe ons land voor de zorg van leger en vloot gedrongen wordt, zijn overweldigend groot en toch de verdedigbaarstelling van Nederland en de Indiën mag niet langer verwaarloosd. Door dezen onafwijsbaren eisch kwam het optreden der Roomschen in dezen tijd in te vreemder licht te staan. En ware het geschil nog alleen gegaan over enkele millioenen, ik twijfel niet, of men had wel met meer succes dan op heden beproefd het verschil, door wat geven en nemen, bij te leggen.

De quaestie-Oss heeft het prestige van het Ministerie mede diep gekrenkt. Van Roomsche zijde zijn echter door dik en dun Minister Goseling en diens raadgevers verdedigd. Het onrecht, dat aan de Koninklijke marechaussee is geschied, moet zich echter wreken en het roept nog om herstel.

Hoe het zij, de breuk tusschen de oude coalitie-partijen is gekomen. Met welke zoetvloeiende woorden de Protestantsche leiders Rome ook te gemoet traden, dit wilde van geen buigen weten. Het werd overmoedig. Het ging, zoo zij zelf verklaarden, weer durven. Het achtte den tijd rijp, om zich te laten gelden en de zaken in ons land naar zijn hand te zetten.

Dat heeft Rome beproefd niet alleen in het uitlokken van de crisis, maar ook in het tot zich willen trekken van de macht des lands, hopen zelf met de vorming van een nieuw Kabinet te worden belast. Men behoeft de Roomsche bladen van deze dagen alleen maar te lezen, om van deze waarheid overtuigd te zijn. Die bladen hebben getoond tegen de herbenoeming van dr. Colijn tot Kabinetsformateur. Zelfs hun geloofsgenoot mr. Koolen kon geen genade in hun oogen vinden, omdat van hem niet dat voeren van de Roomsche politiek te verwachten was, dat deze als allesoverheerschend zou doen gelden. En toen daarna dr. Colijn wederom met de formatie van een Ministerie werd belast, konden de Roomschen hun verbittering niet verbergen. Zelfs de Kroon werd de oorlog aangezegd.

Zoo schreef het Roomsche dagblad *Het Noorden* van 24 Juli jl. o. m.:

„Dat hierbij ook stelling zal moeten worden genomen tegen de Kroon, is inderdaad een betreurenswaardig verschijnsel, maar nu dr. Colijn zich van dezen invloed heeft bediend om zich te keeren tegen de grondwettelijke rechten

van ons volk, zal men dezen strijd niet uit den weg mogen gaan.”

Niet alleen werd de Volksvertegenwoordiging opgeroepen „dit nieuwe optreden van dr. Colijn met alle haar ten dienste staande middelen te keeren”, maar zelfs de strijd uitgeroepen tegen de Kroon. Rome ontziet zich niet zelfs onze geëerbiedigde Vorstinne in den politieken strijd te betrekken en zich tegen onze Landsvrouwe te keeren. Nederland wete, wat het van de Roomschen te wachten heeft. Het herinnere zich het Rome uit de dagen van Alva en van den moord op Prins Willem I. Al wordt thans met andere wapenen gestreden, de eisch van Rome blijft dezelfde, dat nl. Nederland zich buige onder zijn macht. Rome wil in ons Geuzenland regeeren. Daarom gaat de strijd. Zoolang wij in deze Kamer zitting hebben, is deze door ons, ten spijt van den smaad als waren wij papenhaters, zóó gezien en zóó geteekend.

De loop der zaken in het Nederlandsch politieke leven hebben de Staatskundig-Gereformeerden dan ook verwacht, met name dat Rome zich zou afkeeren van de Protestantsche partijen, als van samengaan met hen geen genoegzaam voordeel meer zou te trekken zijn. Rome eischt steeds bruter voor zich de heerschappij op over ons land. De leuze, die in het zuiden openlijk verbreid wordt, *Brabantia-nostra*, moet zijn *Neerlandia-nostra*. De Protestantsche partijen waren alleen maar goed om Rome aan de macht te helpen. En zij hebben dat dapper gedaan. Het zal tot een eeuwige schande in de politieke historie van ons land vermeld blijven, dat, onder allerlei voorwendsel, Christelijk-historischen, antirevolutionnairnen, met openlijke verzaking van de beginselen der Hervorming, nazaten der Reformatie, zich aan Rome koppelen, het oude Geuzenland den Ultramontaan verraderlijk hebben overgeleverd. Door dit hun optreden, met steeds meerder verloochening van de beginselen der Reformatie, zijn antirevolutionnairnen en Christelijk-historischen schuldig aan de droeve en gevaarvolle toestanden, waarin ons land gekomen is en waaruit het met de vorming van het vijfde Kabinet-Colijn niet is verlost.

Onzerzijds is van jaar tot jaar onophoudelijk het samenwerken met Rome afgekeurd. Wij hebben niet mogen laten daartegen te waarschuwen. De coalitie was ons een monsterverbond. Rome en Dordt bleven voor ons onvereinigbaar, ook op politiek gebied. Rome is, zoo de historie telkens heeft getoond, een onbetrouwbaar en dus te verwerpen bondgenoot, de rietstaf, die de hand doorboort. De S.G.P. is in haar strijd tegen de coalitie wel gerechtvaardigd.

Maar de Christelijk-Protestantsche bondgenooten van Rome wilden zien noch hooren. Zelfs de duidelijkste uitspraken van Roomsche woordvoerders werden niet geteld. Ik herinner hier slechts aan den bekenden Roomsche-Katholieken dag, waarop betoogd werd, dat het Nederlandsche volk een gedeeld volk geworden is; gedeeld nl. in Protestanten en Roomschen. Eén van tweeën, zoo werd gezegd, moet ondergaan. Openlijk is toen door Rome aan de Protestanten in Nederland de oorlog verklaard. Maar wie nam het ter harte?

Van niet minder duidelijkheid was de uitspraak van den heer Aalberse, toen deze nog lid van deze Kamer was, en hij mij toevoegde, dat alle wegen naar Rome loopen, ook in Nederland. Doch de Protestanten wilden niet hooren. Met welk een vleitaal werd Rome hier begroet. Het werd als Christelijk vereerd, hoewel de Hervormden uit alle landen, o. m. op de Dordtsche Synode, spraken van het anti-Christelijke Rome. Maar het politieke spel bracht belijdende Protestanten nog wel er toe om Rome als Christelijk te eeren. Waarschijnlijk zal de toon wel een weinig anders worden, als de hoop op Rome's bondgenootschap voorgoed zal zijn voorbijgegaan. En om een ander bewijs van de vleierij van Rome te noemen. Ging het, Mijnheer de Voorzitter, niet tegen de heilige overtuiging van den Calvinist lijnrecht in, dat Protestantsche Ministers de mis bijwoonden? Ja, meer dan de overtuiging van den Calvinist te krenken was dat bijwonen van de mis, zoo de Heidelbergse catechismus zegt, een mededoen aan een vervloekte afgoderij.

Op deze wijze deden zelfs Protestantsche Ministers een knieval voor Rome. Zij gaven bovendien het volk wel een slecht

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Kersten)

voorbeeld. De schade voor ons volk, door het samengaan met Rome aangericht, is onnoemelijk groot, en Rome is er zoozeer door gesterkt, dat het de macht voor zich opeischt. De Protestanten mogen nog wat mededoen. Reeds is berekend over welk een korten tijd Rome de helft van de bevolking tellen zal. Reeds is gezorgd voor Roomsche rechters en burgemeesters in geheel het land, om het te bezetten. Reeds moest Roomsche recht boven het Nederlandsche zegevieren en werden krachtproeven genomen als in de rechtszaak der bekende vrouw in den Bosch; en in de zaak der marechaussee te Oss; en in de huwelijksbevestiging door een kapelaan zonder de wereldlijke macht er in te erkennen.

Tot een breuk moest het komen, tenzij de Protestanten zich geheel tot Roomsche vazallen wilden laten maken.

Natuurlijk wordt de voorstelling gegeven, dat Rome alleen het belang des lands op het oog heeft. Dat voorwendsel is niet nieuw.

In 1925 werd precies hetzelfde gezegd in betrekking het gezantschap bij den Paus. Rome had bij dat gezantschap geen belang. Het ging alleen maar om het landsbelang. Zoo beweerde men althans. Maar toen op ons voorstel het gezantschap viel, dat wij voor onze krachtens haar historie Calvinistische natie zoo smadelijk achtten, toen stonden meteen de vier Roomsche Ministers op en verwekten een langdurige crisis. Zij maakten wel duidelijk, dat landsbelang bij hen en hun geloofsgenooten beteekent Roomsche belang.

Toen slechts tien stemmen noodig waren om de Vlootwet te doen vallen, toen leverde Rome die stemmen. Alweder natuurlijk in het belang der lands! Of was het, om de macht van Rome te doen gevoelen?

Ook nu weder wordt geschermd met de belangen des lands! Wij weten nu wel wat dat in Roomschen mond beteekent. Trouwens, men kan van den ultramontaan niet verwachten, dat hij het belang van dit land zal dienen op de wijze als de Calvinist dit verstaat. Als onderdaan van den Paus, heeft de Roomsche in de eerste plaats diens macht voor te staan, dien hij eert als den stedehouder van Christus. Daarom juist is de Roomsche politiek zulk een groot gevaar, omdat zij een vreemde heerschappij over een volk brengt.

Voor dat gevaar hebben de Christelijk-Protestantsche partijen de oogen moedwillig gesloten. Zij zijn daardoor mede verantwoordelijk voor deze machtspositie van Rome, die de oorzaak werd van den toestand, waarin ons land wekenlang verkeerd heeft en dat nog wel in de kritieke dagen, vol van oorlogsgevaar.

Het is nog slechts enkele weken geleden, dat in de Kamerdebatten door ons op de noodzakelijkheid gewezen is, om het Protestantsche volk bijeen te brengen op de vaste rots van Gods getuigenis, in de Reformatie voor ons land zoowel als voor de Kerk tot een fundamenteel gelegd. Dan zou dat volk een krachtig leger vormen, waarmede de strijd tegen elken vijand was te kampen. Maar dr. Colijn wilde er tot onze spijt niet van hooren, zelfs niet, toen het conflict in den boezem der Regeering reeds aanwezig was. Hij zag geen mogelijkheid om dan te regeeren. Afgezien van de vraag, of wij geroepen zijn het Ministerschap te aanvaarden, als Gods Woord en Ordinantie niet te handhaven is, vanwege het gezelschap waarmede wij optrekken, dringt zich nu toch de vraag onweerstaanbaar op, hoe de formateur dan wel regeeren zal, nu hij slechts rekenen kan op den steun van enkele partijen, die met elkander samen verre in de minderheid blijven van het honderdtal afgevaardigden. Hoe zal de Regeering nu aan een parlementaire meerderheid komen? Is regeeren zonder beginsel met een groote minderheid wel mogelijk en, naar het oordeel van dr. Colijn, in de kracht van het onoverwinnelijk beginsel niet? Het bedroeft mij, dat de Protestanten niet rood worden van schaamte over den verkeerden weg, dien zij nu gedurende een halve eeuw bewandeld hebben. Het smart mij, dat thans niet de roepstem door het land gaat: komt en laat ons wederkeeren tot den Heere, want Hij heeft verscheurd en Hij zal ons genezen. De rechte Staatkunde is die, welke onvoorwaardelijk terugroept tot God en Zijn Woord. Wij zijn verre afgeveken. Door het optreden in bondgenootschap met Rome zijn de Christelijke partijen zelf de oorzaak er van, dat de Christelijke politiek tot een aanfluiting geworden is. Dezer dagen is het

weder voorgesteld, alsof de Christelijke politiek fiasco geleden heeft. Dat is niet het geval. Het was echter geen ware, stoere Christelijke politiek, die gevoerd is; het was maar een politiek, die wel opgesierd werd met den naam Christelijk en positief Christelijk, maar die het wezen der ware Christelijke politiek miste. Met de Christelijke beginselen is gesold. Zij zijn verkwaanseld voor de gunst van het anti-Christelijk Rome. Thans is het tot een openlijke breuk gekomen.

De breuk met den bondgenoot verblijdt ons, al verheugen wij ons met beving, omdat nog steeds in de kringen der antirevolutionairen en Christelijk-historischen stemmen opgaan, om die breuk weder te heelen. Men is van Rome niet los. Ik hoop, dat de breuk een finale wordt. In zooverre begroet ik dit Ministerie met waardeering en ik wensch het de kracht en bekwaamheid toe, om te bewijzen, dat voor goed regeeringsbeleid men Rome niet noodig heeft.

Toch mag ik niet verheelen, dat de vrees ons bezet, gezien, dat de overgrootste meerderheid van het Kabinet van vrijzinnige richting is, dat van regeeren naar den eisch van Gods Wet niet veel komen zal. En zoo Gods Wet niet richtsnoer voor onze Overheid is, zal de zegen worden gemist, dien de Heere beloofd heeft aan degenen, die Zijn geboden houden.

Wij wenschen echter te oordeelen naar de daden, die wij hopen te mogen zien tot welzijn van ons geestelijk en materieel zoo diep gezonken volk.

Thans wensch ik een enkel woord te zeggen over het Regeeringsprogram door den Kabinetsformateur Dinsdagmiddag in deze Kamer ontvouwd.

Ik beschouw dat program niet als een volledig nieuw Regeeringsprogram, gelijk de Volksvertegenwoordiging bij het eerste optreden van een Ministerie wordt gegeven. De richtlijnen zijn aangewezen, waarlangs het thans gevormde Kabinet zijn eens gevormd program op bepaalde punten denkt af te werken. Nu deelde Minister Colijn mede, dat van onmiddellijk belang voor het Regeeringsbeleid de navolgende vier onderwerpen zijn:

- 1°. het financieel beleid van het Rijk;
- 2°. de daarmee samenhangende sanering van de gemeentefinanciën en herstel van de gemeentelijke zelfstandigheid in zeer vele gevallen;
- 3°. bestrijding der werkloosheid, en
- 4°. versterking der maritieme defensie van Nederlandsch-Indië.

Mijnheer de Voorzitter! Al blijven vele vragen over de wijze waarop de Regeering het gestelde doel in deze onderling verband houdende punten gesteld, zal trachten te bereiken en al moet ik dienaangaande mijn oordeel voorbehouden, ik wensch te verklaren, dat de hier gestelde zaken mijn instemming hebben. Ik acht het noodzakelijk, dat de nering naar de tering gezet wordt, niet alleen in het maatschappelijk leven, maar ook in de besturing des Rijks. Steeds hebben mijn vriend en ik getuigd tegen de gevoerde politiek, die daarmede maar al te weinig rekening hield. Van maatregelen ter vereenvoudiging van het leven, ter vermindering van uitgaven is niets terechtgekomen, althans niet als door den nood der tijden wordt geëischt. Met beslistheid dient gekozen tusschen de beide stelsels, die in deze Kamer herhaaldelijk zijn bepleit, nl. hooghouden en opvoeren van het levenspeil eenerzijds en vereenvoudiging anderzijds. Dr. Colijn koos het stelsel van bezuiniging, maar hoewel meer malen van bezuiniging gesproken werd, met kracht is deze nimmer doorgezet. Het leven is integendeel door de Regeeringsmaatregelen zelf nog maar duurder gemaakt. Ook hier geldt echter, dat, wanneer men in twee wegen wandelt, men in een er van vallen zal. Het leven moet naar mijn vaste overtuiging aangepast worden aan de toestanden, waarin wij verkeerden. Het moet goedkooper worden. Vooral de allereerste levensbehoeften.

Ik zie dien eisch als onafwijsbaar niet alleen voor een sluitende begroeting, opdat de schuld des lands niet eindeloos blijve stijgen en de lasten en belastingen niet maar steeds door worden verzwaard, doch die eisch is ook onafwijsbaar om de werkloosheid te verminderen, die wij wenschen met kracht bestreden te zien. Ons volk moet weer aan het werk! Zoolang men echter tot allerlei kunstmiddelen de toevlucht neemt om werk te verschaffen, zal de werkloosheid niet verdwijnen. Uit de maat-

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Kersten)

schappij zelf moet het werk verschaft. Elke burger moet weer werk geven aan schoen- en kleermaker, aan winkelier en timmerman, aan smid en metselaar. Nu kan dat niet. De hooge bedragen, die moeten uitgekeerd in de opgeschroefde wereld, weerhouden elken burger om te laten werken. Hij doet wat te doen is zelf, of hij stelt het werk uit. Werk is er, doch het moet mogelijk worden dit te laten verrichten en daartoe zal vermindering van bedrijfslasten allereerste eisch zijn. Had dr. Colijn daarop het oog, toen Zijne Excellentie Dinsdagmiddag zeide:

„Die bestrijding zal geheel beheerscht moeten worden door de gedachte van geleidelijke inschakeling der werklouder in het normale bedrijfsleven te bevorderen.”

Zoo inderdaad de strekking dezer woorden is, gelijk ik zoeven aangaf, dan zal ik met belangstelling de voorstellen dienaangaande afwachten. Wel wil ik verklaren, dat dan met groter kracht naar een goedkoopers levenspeil moet gestreefd dan tot heden geschiedde. Inderdaad, de werklozen moeten in de maatschappij weder worden opgenomen.

Ik acht niet noodig mijn instemming met de plannen tot goede verdediging des land en van Indië thans nader te motiveeren. Alleen, aan defensie mag niet alles worden opgeofferd.

Met een weinig verwondering heb ik kennis genomen van de toegezegde verbetering van de regeling van de kweekelingen met akte. Is de onderwijs-quaestie plotseling veranderd? Waarom is Minister Slotemaker de Bruin bij de behandeling der begrooting op dit punt niet toeschietelijker geweest? Hij was gebonden aan het oordeel van den Ministerraad. Dat oordeel was afwijzend. Vanwaar nu die plotselinge omkeer? Op zich zelf oordeel ik deze quaestie van groot belang, maar ik zou beslag willen leggen op de hiervoor uit te trekken gelden voor de burgerlijke onderwijskrachten, met uitsluiting dus van de kloosterlingen.

Niet minder wensch ik de tegemoetkoming aan de ouden van dagen te steunen. Onder hen zijn velen, die door de verzekeringswetten zijn achtergesteld en die in behoeftige omstandigheden verkeeren. Dat de Regeering aan hen denke is meer dan tijd.

De aangekondigde zaken doen ons met zekere belangstelling de begrooting te gemoet zien.

Uit het thans besproken valt gemakkelijk onze houding ten opzichte van dit Kabinet te bepalen. Ik wensch daarvan thans nog een korte toelichting te geven.

Er zijn stemmen opgegaan, die er op wijzen, dat wordt overwogen of het niet mogelijk is het Kabinet thans reeds met een motie van wantrouwen heen te sturen. Van Roomsche zijde vooral schijnt de lust daartoe zeer groot. Niet minder schijnen de socialisten er naar te hengen. Zullen zij misschien voor Rome de kastanjes uit het vuur halen, terwijl Rome zelf achter de schermen blijft? Zullen de socialisten straks een of ander voorstel doen, met de bedoeling om het Kabinet tot heengaan te dwingen? De Roomschen kunnen dan vóórstemmen en zich er mede dekken, dat dit voorstel niet van hen is uitgegaan. Zal de R.-K. Staatspartij dan de uiterste noodzaak aanwezig achten om zich aan de S.D.A.P. te koppelen? Of koestert zij bij een geforceerden val van dit Kabinet de hoop, onder haar leiding de oude coalitie te doen herleven? Hoe het zij, elk voorstel met de strekking het Kabinet thans reeds te doen vallen, zou m.i. al te ongehoord zijn, en ook overbodig. Indien Rome in bond met de socialisten dit vijfde Kabinet-Colijn wil doen vallen, zullen zich gelegenheden te over voordoen, al ware het slechts, dat tien of twintig man van de Roomsche Kamerfractie aan de socialisten verhuurd werden, om, gelijk bij de Vlootwet geschied is, de stem tegen een of ander, meer of minder beteekenisvol wetsontwerp uit te brengen. Ik vrees, die gelegenheid zal men wel zoeken en dan is er licht een stok om den hond te slaan. Men zou door zoo te handelen nog eenigszins den schijn redden. Te meer zou een verwerpen van dit opnieuw gevormde Ministerie thans, eer nog eenige daad is verricht, ongerijmd zijn, omdat de tegenpartij zelf erkend heeft, dat de personen, die het Ministerschap aanvaard hebben, inderdaad een uitgelezen gezelschap vormen. Moeten zij dan heengezonden omdat zij niet tot de Roomsche Kerk behooren? Moet de partij-politiek van Roomschen en socialisten een nieuwe crisis doen ontstaan, zonder dat ook maar in één feit gebleken is van regeeringsonbekwaamheid?

Mijnheer de Voorzitter! Het zou al te ergerlijk zijn. Maar zou dit geschieden, welnu, dan zal slechts te duidelijker zijn, dat het Rome en de socialisten met hen om de macht des lands gaat en nergens anders om. Wij wenschen aan zulk een spel niet mede te doen. Indien de woorden, die de heer Albarda gisteren gesproken heeft in betrekking onze verhouding tot dit Kabinet, de strekking hadden dit te constateeren, heeft deze geachte afgevaardigde hierin goed gezien. Ik herhaal, dat wij aan zulk een spel niet wenschen mede te doen. Bovendien, zoo men er op zint een motie in te dienen, zou ik den heeren, die op deze gedachte broeden, een woord van wijlen den heer Heemskerk in overweging willen geven n.l.: „Een motie is maar een motie”. Zij kan de Regeering tot niets dwingen. De Overheid is er niet om den wil des volks uit te voeren, doch naar eigen geweten te handelen, gebonden aan den eisch Gods. Het Kabinet kan een motie, zoo deze al komen mocht, rustig naast zich neerleggen, te meer waar een afkeuring van de Kamer op heden het beleid van dat Kabinet niet raken kan, omdat het nog geen beleid gevoerd heeft.

Minister Goseling bleef wel zitten toen diens beleid nog wel in zake de Koninklijke marechaussee te Oss algemeen is afgekeurd en van verschillende zijden werd er op aangedrongen, dat Minister Goseling niet zou aftreden. Des te minder behoefte een poging om thans dit Kabinet te doen heengaan eenig effect te sorteeren. Ik zou den heer Albarda e.a., die er op zinnen mochten iets in deze richting te ondernemen, willen zeggen: spaar de moeite. Wij wenschen althans dit Kabinet de gelegenheid te geven om te toonen, dat het het belang des lands zoekt te bevorderen op de wijze, die recht en betamelijk is en rekening houdt met het recht Gods in de omstandigheden des tijds.

Ik kan niet nalaten hierbij nogmaals te wijzen op de noodzakelijkheid om juist in tijden van groot algemeen verval en van bangen nood de beginselen rein en zuiver te bewaren. Maar al te zeer is deze noodzaak overtreden. Beginselen schenen, en dat nu niet bij de liberalen alleen, maar bij antirevolutionairen en Christelijk-historischen steeds meer, goed om binnenshuis en in dagen van verkiezingen over te spreken, doch de toepassing er van in de Regeering des lands werd totaal verloochend. De schromelijke verwaarloozing is voor een groot deel althans gevolg geweest van het koppelen van antirevolutionairen en Christelijk-historischen aan Rome. Reeds in mijn eerste redevoering in deze Kamer gehouden heb ik op de antithese met Rome de aandacht gevestigd. Dit struikelblok is thans uit den weg geruimd, voor hoelang? De Protestantische partijen zijn op heden vrij van het Roomsche juk, dat ik uiterst gevaarlijk acht voor ons land. Welnu, dat dan onvoorwaardelijk tot Gods Woord worde wedergekeerd; dat de Reformatie zegeviere. Haar kracht deed eens de machtigste vijanden beven en vallen. Zoo worde het ook nu.

Een nieuwe periode is ingeluid; een periode los van Rome, die wij hebben verwacht en meermalen voorspeld, n.l. als de hand- en spandiensten van antirevolutionairen en Christelijk-historischen voor Rome van minder beteekenis zouden geworden zijn en dus de oude bondgenooten als een versleten paard op stal zouden worden gezet. Een periode is ingegaan, die tot de uiterste krachtsinspanning roept en waarvan wij hopen, dat zij ten zegen van ons volk moge worden. De oogen mogen er voor geopend worden, dat Rome's practijk voert tot de onderdrukking der Protestanten. Beider belangen zijn niet te vereenigen. De afkomst van de een is de ondergang van den ander. Ons volk trekke dan ook uit het gebeurde het besluit: „Nooit meer tot een samengaan met Rome terug”. Laten antirevolutionaire en Christelijk-historische bladen en woordvoerders ophouden nog langer te treuren over de geslagen breuk. Verheugt u integendeel, gij Protestanten, over het losmaken der Roomsche boeien. Zoekt uw kracht in Gods getuigenis en sluit u aan. Eén groote Protestantische partij worde gevormd op den hechten grondslag, in de aloude geloofsbelijdenis neergelegd. Bij herhaling heb ik op het vormen van een partij op dat fundament aangedrongen. De tijden dringen ons te meer er toe, opdat onze vijand niet van vreugd om ons opspringt.

73ste VERGADERING. — 27 JULI 1939.

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Kersten e. a.)

Mij verheugend in den loop der zaken, omdat ik er, zij het zeer aanvankelijk, den weg in geopend zie, dat het van zijn fundamenten maar al te zeer afgetrokken Protestantsche volksdeel daarheen wederkeere; hopend, dat de politieke vriendschap met Rome voor altoos verbroken blijve en het verdeelde volk worde bijeengebracht; biddend, dat het den Heere behagen moge dit Kabinet onder de heerschappij der ware beginselen te doen buigen en in Zijn weg ten rijken zegen stelle voor ons land, verklaar ik, mede namens mijn vriend ds. Zandt, aan geen poging mede te willen werken, zoo deze mocht ondernomen worden, om het Ministerie thans te doen vallen, om redenen buiten zijn handelen gelegen. Wij wenschen, waar wij immer mogen en kunnen, de Regeering onzen steun te bieden. Wij wenschen daarbij ons naar Gods Woord te gedragen. Wanneer het Ministerie zich daarnaar niet gedraagt, zullen wij echter gedwongen worden het te bestrijden

De heer **Schouten**: Mijnheer de Voorzitter! Evenals verschillende sprekers, die mij zijn voorafgegaan, wensch ik eenige opmerkingen te maken over de oorzaken van de Kabinetserisis, over de formatie van het thans opgetreden Kabinet en over de Dinsdag jl. afgelegde Regeeringsverklaring.

Wat de oorzaken van de Kabinetserisis betreft, hebben sommige sprekers mijns inziens een wel zeer enge interpretatie gegeven aan den inhoud van het communiqué van den Regeeringspersdienst, op 1 Juli jl. gepubliceerd, waarin een verklaring van het ontstaan van deze crisis is gegeven. Men moge dit communiqué niet voldoende of onduidelijk achten, de eerste en de derde alinea daarvan wijzen op de aanwezigheid van een ernstig meningsverschil over de financieele politiek, met name over de maatregelen, waartoe de financieele positie in het algemeen en de begrotingspositie voor 1940 en 1941 in het bijzonder verplichtten.

Het schijnt voorts niet onredelijk verband te leggen tusschen de sobere mededeelingen, opgenomen in dit communiqué, en de algemeene strekking van het antwoord, dat de Voorzitter van den Raad van Ministers 16 Juni heeft gegeven op de interpellatie van den heer Wijnkoop over de oorzaken van het aftreden van mr. de Wilde als Minister van Financiën.

Hoezeer overtuigd van de noodzakelijkheid de verschillen van inzicht, vooral in dezen tijd, niet grooter voor te stellen dan zij zijn, zie ik het toch als een voorwaarde ter bevordering van de onmisbare eenheid daaraan ook niet een geringere proportie toe te kennen dan zij in werkelijkheid hebben.

Niemand staat hier een luchthartige financieele politiek voor, is gisteren gezegd. Ongetwijfeld is niemand van oordeel, dat de door hem voorgestane financieele politiek als een luchthartige moet of mag worden gequalificeerd, maar dit neemt niet weg, dat men het gevoelen kan zijn toegedaan, dat wel eens een financieele politiek wordt aanbevolen, waarop die qualificatie van toepassing is.

De heer de Geer heeft op dit verschijnsel gewezen in zijn rede, gehouden tijdens de behandeling van de door mij reeds genoemde interpellatie van den heer Wijnkoop.

Hoe dit intusschen verder ook zij, op den achtergrond van het aftreden van mr. de Wilde en van de Kabinetserisis staat een belangrijk verschil van inzicht over het beleid, dat de financieele toestand vordert, en over de rangorde, waarin men, in verband daarmede, verschillende uitgaven of groepen van uitgaven moet plaatsen. Ik kan niet erkennen, dat het ons helpt, als wij daaraan voorbijgaan.

Door eenige geachte afgevaardigden is bij de bespreking van feiten en gegevens uit de voorgeschiedenis van de Kabinetserisis te weinig gelet, naar het mij wil voorkomen, op het verschil in tijd, waarmede bij het beoordeelen van die feiten en gegevens moet worden gerekend, en op de verandering in de algemeene vooruitzichten, welke inmiddels was ingetreden. Ik zal daarop nu niet breed ingaan, maar wil, mede ter verduidelijking van mijn bedoeling, op één punt de aandacht vestigen.

De Voorzitter van den Raad van Ministers heeft 16 Juni op de eerste vraag van den interpellant den heer Wijnkoop geantwoord:

(Schouten)

„Gelijk uit de gedane inleidende mededeelingen blijkt, golden de bezwaren van Minister de Wilde minder het doen van bepaalde uitgaven dan het ontbreken van de noodige bezuinigingen, die het tegenwicht hadden behooren te vormen van nieuwe voor het eerst opgebrachte of uit het normaal accres voortvloeiende uitgaven. Zulke uitgaven kwamen bij meer dan één Departement voor, het meest intusschen bij Defensie en Sociale Zaken.”

Er is een tegenstrijdigheid geconstateerd tusschen dit antwoord en een gedeelte van het communiqué van den Regeeringspersdienst van 1 Juli. Deze behoeft echter niet aanwezig te worden geacht. Het antwoord van 16 Juni houdt uiteraard nauw verband met de situatie, welke er was op het tijdstip, waarop Minister de Wilde besloot zijn ontslag te vragen. Het communiqué van den Regeeringspersdienst heeft betrekking op den toestand van 29 Juni ll. Er is geen reden om aan te nemen, dat die toestand geheel gelijk was aan de situatie, welke Minister de Wilde noopte tot heengaan. Er zijn wel redenen om aan te nemen, althans om te vermoeden, dat de zaak op 29 Juni anders lag, al heeft de tot stand gekomen wijziging het intreden van de Kabinetserisis niet kunnen verhinderen.

Zowel het aftreden van Minister de Wilde als het ontstaan van de Kabinetserisis worden door mij en mijn politieke vrienden betreurd, maar ik kan daaraan niet toevoegen, dat de redenen, welke Minister de Wilde hebben genoopt zijn ontslag te vragen, onjuist zijn, noch dat de Kabinetserisis door dr. Colijn had moeten of kunnen zijn voorkomen. De oorzaken, welke tot het een en het ander hebben geleid, leverden daarvoor, volgens ons oordeel over den toestand en de verhoudingen, genoegzamen grond op.

Door ons werd en wordt prijs gesteld op samenwerking, ook met de Roomsche-Katholieken, op een samenwerking ook met hen, welke ten doel heeft het Regeeringsbeleid te steunen en de bewindvoering van 's Lands zaken onder de leiding van een normaal parlementair Kabinet mogelijk te maken. Maar, reeds meermalen heb ik dit gezegd, die samenwerking moet in concreto mogelijk zijn. Zij moet con amore kunnen plaats hebben. Daarvoor is voldoende eenstemmigheid met betrekking tot de concrete vraagstukken van dezen tijd een vereischte; anders worden de spanningen, zeker op den duur, te sterk. Aan die eenstemmigheid heeft het blijkbaar, althans in de laatste maanden, ontbroken in den boezem van het afgetreden Kabinet; daaraan ontbreekt het klaarblijkelijk nu ook hier en in het land.

Het is thans niet het juiste tijdstip om te gaan spreken over de ontwikkeling, welke het partijwezen op politiek gebied ten onzent doormaakt, noch over de wijzigingen, welke zich in de staatkundige verhoudingen voltrekken, over de principieele factoren, welke daarop invloed oefenen, en over de beteekenis, welke daaraan voor ons Staatsbestel moet worden toegekend. Het is nu evenmin het geschikte oogenblik om te gaan spreken over de tendenzen, welke in de Roomsche-Katholieke Staatspartij en in de Roomsche-Katholieke persorganen moeten worden onderkend — tendenzen, welke aan ons niet voorbijgaan en waarvan sommige in de persbeschouwingen van die zijde de verontwaardiging van onze volksgroep gaande maken —, en over de consequenties van die ontwikkeling voor de verhouding tusschen Roomsche-Katholieken en antirevolutionairen. Wel acht ik in dit debat het volgende op zijn plaats.

Het Parlement heeft voor ons groote waarde; dat dit het geval is, daarvan getuigt onze staatkundige geschiedenis. Wij zijn zoo onbescheiden te meenen, dat, als het over de handhaving van ons Staatsbestel en over de bescherming van de rechten en vrijheden des volks gaat, wij antirevolutionairen, krachtens onze beginselen en de geschiedenis van onze richting, recht van medespreken hebben. Maar het Parlement ontleent de groote waarde, welke het voor ons heeft, aan zijn taak om de beginselen, waaruit men leeft, te doen spreken, en daaraan invloed te verschaffen op het bestuur en de wetgeving. Een parlementaire actie, welke niet opkomt uit, en niet wordt beheerscht door beproefde beginselen, voert ons de ontbinding te gemoet en berooft het Parlement van zijn adeldom en van

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Schouten)

zijn kracht. Voor ons blijft het partijwezen, de partijgroepering, gebonden aan beginselen, aan de centrale beginselen, welke voor onze verhouding tot God en Zijn Wet, voor onze verhouding tot de Regeering en de andere politieke groepen beslissend zijn. Wij mogen uit den parlementairen arbeid en uit de samenwerking op politiek gebied de beginselen niet écarteeren. Wij kunnen van onze beginselen geen afstand doen, al moet de toepassing daarvan in nauw verband staan met tijden en omstandigheden, en daarop zijn berekend. Dit inzicht beslist over onze verhouding tot anderen, personen en partijen, en leidt ons bij het zoeken naar en overwegen van de mogelijkheden tot samenwerking. Als ten slotte onze beginselen die samenwerking niet gedoogen, dan zijn wij er ook niet voor disponibel. Ook te dezen aanzien handhaven wij het woord van Groen van Prinsterer: In ons isolement ligt onze kracht.

Over de Kabinetsformatie zijn vele opmerkingen gemaakt, waarop ik naar mijn meening niet behoef in te gaan. De opvatting, dat de formatie van het huidige Kabinet met ons Staatsbestel of met ons parlementaire stelsel in strijd zou zijn, stuit bij mij op verzet. Men kan wel zeggen, dat dit stelsel op de meest juiste wijze werkt, wanneer er een parlementair Kabinet is, dat voor zijn algemeen beleid steun vindt bij een meerderheid in het Parlement, maar men kan niet te recht zeggen, dat het in strijd is met ons parlementair stelsel, wanneer een ander Kabinet dan een zoodanig met de bewindvoering is belast. Ware dit juist, dan zou dit stelsel in ons land niet zelden zijn ter zijde gesteld, en dikwijls daarmede in strijd zijn gehandeld. Wij hebben gehad extra-parlementaire Kabinetten, zaken-Kabinetten, intermezzo-Kabinetten, nood-Kabinetten, minderheids-Kabinetten, en hoe men ze verder ook noemen wil, eenvoudig, omdat in de toen bestaande omstandigheden een andere, een betere oplossing niet mogelijk bleek. Het standpunt, dat er per se een meerderheids-Kabinet moet zijn, is onjuist. Het standpunt, dat er thans een meerderheids-Kabinet had kunnen optreden, is zeker voor betwisting vatbaar. Een meerderheid in het negatieve is nog niet een meerderheid in het positieve. Een meerderheid in het vage en in het algemeene wil nog niet zeggen, dat er ook een meerderheid is in het concrete. Een meerderheid in gedachten, is nog geen meerderheid in werkelijkheid. De vlucht uit het concrete is een niet zeldzaam verschijnsel in dezen moeilijken en verwarden tijd.

Tot de beantwoording van de vraag, of de formatie van het nu opgetreden Kabinet noodzakelijk en gerechtvaardigd is, ben ik niet bevoegd. De verantwoordelijkheid voor die formatie berust bij den formateur. Deze heeft die verantwoordelijkheid op zich genomen, en zal daarvan ongetwijfeld rekenschap geven. Ik hoop, dat dit veel zal opklaren.

Echter meen ik wel gerechtigd te zijn tot het vragen van de aandacht voor een aanwijzing, waaruit blijkt, dat de heeren Albarda en Joekes wel wat optimistisch denken over de mogelijkheden met betrekking tot de vorming van een meerderheids-Kabinet. In *De Roomsche-Katholieke Staatspartij*, het officieele maandblad van die partij, n°. 6 van den loopenden jaargang, gedateerd 30 Juni, komt een artikel voor van den Voorzitter dier partij, mr. Verschuur, over „De Kabinetscrisis”. Ik ontleen daaraan de volgende passage:

„Denkt men door op de gedachte, dat, zolang het dilemma niet is opgedoekt, de Anti-Revolutionnaire Partij en de onze elkander wederkeerig uitsluiten, dan begrijpt men, dat de scheiding rechts-links bij een oplossing geen kans heeft een rol te spelen. Dan echter zal dit moeilijk een parlementaire meerderheid laten construeeren. Men kan echter uitrekenen, dat de eene minderheidscombinatie minder zwak is en meer perspectief biedt dan de andere.”

Deze wel-overwogen uitspraak van den Voorzitter der Roomsche-Katholieke Staatspartij wijst niet in de richting van de gedachte, welke de heeren Albarda en Joekes gisteren in dit debat hebben ontwikkeld.

Ten slotte nog enkele beschouwingen over de Regeeringsverklaring.

De hoofdpunten, welke daarin zijn opgenomen, ontmoeten bij mij geen bezwaar. Het Kabinet, en in het bijzonder zijn formateur, zal echter beamen, dat het op de uitwerking van de daarin neergelegde gedachten aankomt, dat de daden ter verwezenlijking van die gedachten moeten worden afgewacht, alvorens kan worden beslist over de vraag, of aan het Kabinet steun kan worden geboden, dan wel tot het bieden van tegenstand moet worden overgegaan. Ik hoop uit den aard der zaak, dat het eerste ons op ruime schaal mogelijk zal blijken.

Met de Regeering zijn wij van oordeel, dat de in de Regeeringsverklaring genoemde vier punten de op den voorgrond getreden belangrijke staatkundige vraagstukken aanstippen, en met haar zijn wij eveneens de overtuiging toegedaan, dat deze punten in onderlingen samenhang moeten worden beschouwd, omdat de financieele mogelijkheden beheerschen hetgeen ten slotte ten behoeve van het in de punten sub 2, 3 en 4 gestelde kan worden gedaan.

Onze meening over den financieelen toestand en over hetgeen deze vraagt, is bekend. Wij zijn hier allen — het is gisteren nog weer gebleken — in het algemeen voor een sluitende begroeting, maar concreet bezien zijn er, behalve nuanceeringen in de opiniën daaromtrent, ernstige meningsverschillen over de waarde, welke aan het weer verkrijgen van zulk een sluitende begrooting moet worden toegekend. Voor onze groep mocht ik meermalen het door haar ter zake ingenomen standpunt in het debat ontwikkelen. Dit standpunt is inmiddels niet gewijzigd. Het handelen dienovereenkomstig schijnt ons, op grond van de financieele consequenties der in de laatste maanden onvermijdelijk gebleken maatregelen, nog urgenter geworden dan het reeds was. Wij willen gaarne van de voorstanders der nieuwe economie leeren, wij willen hun denkbeelden omtrent bepaalde punten nader overwegen, maar hun zienswijze met betrekking tot de financieele politiek mogen wij niet deelen. Deze is, naar onze meening, in strijd met 's Lands belang, d. w. z. in strijd met de belangen van ons volk, en met name van dat deel van ons volk, dat op steun uit de publieke kassen en op tewerkstelling met behulp van Overheidsgeld is aangewezen.

Als een vreemdeling gisteren de beraadslaging zou hebben bijgewoond, had hij op sommige momenten den indruk moeten krijgen, dat wij voor de eerste maal voor een niet sluitende begrooting staan. Dit is echter reeds het geval van 1932 af. Het feitelijke tekort over die jaren, met inbegrip van het tekort, veroorzaakt door de bekende noodmaatregelen, vertegenwoordigt een respectabel bedrag. De gevolgen daarvan voor den gewonen dienst van de Rijksbegrooting zijn groot en zullen binnen niet langen tijd ons nog scherper en duidelijker gaan toespreken. Men kan hier het streven naar een sluitende begrooting van secundaire beteekenis achten, maar het financieele beleid is en blijft gebonden aan de financieele mogelijkheden. Men erkent theoretisch grenzen, maar praktisch zijn deze dikwijls bijna of in het geheel niet meer te zien.

Hoe de begrooting voor 1940 er zal uitzien, moet worden afgewacht, maar er dient ook rekening te worden gehouden met de verwachtingen voor 1941. De Voorzitter van den Raad van Ministers heeft in zijn antwoord op de interpellatie van den heer Wijnkoop medegedeeld, dat, wanneer rekening wordt gehouden met de verplichtingen — daarbij zullen zijn inbegrepen de normale verplichtingen, welke het Rijk heeft tegenover de sociale verzekeringsfondsen —, het tekort voor 1941 ten minste op 80 miljoen moest worden geschat. Dat is waarlijk geen kleinigheid. Te meer niet, omdat bij de becijfering van dit tekort is uitgegaan van een stijging van de Rijksinkomsten met rond 50 miljoen, het bedrag, dat de Regeering zich voorstelt te verkrijgen uit het wet worden van het door haar voorgestelde complex van belastingmaatregelen. Dit complex is intusschen nog niet in veilige haven. Te dien aanzien moet de grootste optimist erkennen, dat verhooging van de inkomsten met het vermelde bedrag nog lang niet zeker is. In die omstandigheden blijft, naast versterking der inkomsten, het tegengaan van de stijging der uitgaven — voor zoover deze niet volstrekt onvermijdelijk is — en het beperken van bestaande uitgaven, waar dit, gelet op de daarmede verbonden belangen, mogelijk is, o.i. plicht.

(Schouten)

Met verwondering heb ik dan ook kennis genomen van den volgenden passus uit de Regeeringsverklaring:

„Naast deze vier centrale vraagstukken, het Regeeringsbeleid rakend, zal het Kabinet de mogelijkheid van uitbreiding van de zorg voor de ouden van dagen in overweging nemen, terwijl het mede onmiddellijke aandacht zal schenken aan een partieele verbetering der leerlingenschaal, e.q. verbetering van de regeling voor de kweekelingen met akte.”

Deze verwondering vindt haar grond in het beleid van de laatste jaren op deze punten, in hetgeen de Kabinetscrisis heeft veroorzaakt en in de mededeelingen van de Regeering over den financieelen toestand en de te volgen financieele politiek.

De Regeering heeft in den achter ons liggenden tijd het standpunt ingenomen, dat er om financieele redenen geen sprake kon zijn van een uitbreiding der voorzieningen ten behoeve van de ouden van dagen en van een verlaging der leerlingenschaal, of van een nadere regeling ten bate van de kweekelingen met akte. Wij waren dit met haar eens en hebben haar beleid op deze punten krachtig gesteund. Principieele bezwaren tegen uitbreiding van de voorzieningen ten behoeve van de ouden van dagen waren en zijn er bij ons niet, mits aan de grondgedachten van de sociale verzekering wordt vastgehouden. Evenmin is er bij ons principieel bezwaar tegen een verlaging van de leerlingenschaal. Onze bezwaren tegen maatregelen op deze gebieden hielden op het allernauwst verband met den financieelen toestand en met het daardoor vereischte financieele beleid.

Thans schijnt de Regeering hier mogelijkheden aanwezig te achten, alhoewel de financieele situatie eer ongunstiger dan gunstiger moet worden gezien. Ik verklaar ronduit dit niet te begrijpen en zie met verlangen haar nadere uiteenzetting te gemoet.

Voorshands blijf ik van meening, dat nieuwe uitgaven, tenzij daaraan op grond van de meest ernstige omstandigheden niet valt te ontkomen, vermeden moeten worden, totdat men er in geslaagd is het evenwicht in de begroting te herstellen, althans te „benaderen”. Voorshands blijf ik van gevoelen, dat het niet aangaat de uitgaven voor de voorzieningen ten behoeve van de ouden van dagen te doen toenemen, zoolang men voor de financiering van de bestaande voorzieningen gelden moet gebruiken, welke worden gestort voor de selfsupportingverzekeringen.

Bovendien had, naar mijn meening, de Regeering beter gedaan, elke aankondiging met betrekking tot deze punten achterwege te laten, zoolang het niet vaststaat, dat de financieele positie daarvoor gencegzaam is gesaneerd, noch vaststaat, dat werkelijk maatregelen zullen kunnen worden tot stand gebracht. Het rapport der Commissie in zake de financiering der sociale verzekeringen en de dekking van het zeer groote tekort in de sociale verzekeringsfondsen is nog niet uitgekomen. Omtrent het nakomen der verplichtingen, welke het Rijk tegenover die fondsen heeft — men kan hiervoor met een wijziging van het systeem der financiering weinig of niets beginnen — is nog in geen enkel opzicht zekerheid. In die omstandigheid had het uit een oogpunt van beleid aanbeveling verdiend, wanneer over deze aangelegenheden in de Regeeringsverklaring was gezwegen.

Onze groep is gouvernementeel gezind. Ik zeg dit den heer de Geer na. Zij wil gaarne de Regeering steunen, mits het slechts even kan. Zij wil dus, zoo het eenigszins mogelijk blijkt, ook dit Kabinet steun bieden, maar zij moet zich haar vrijheid voorbehouden en is verplicht zijn beleid op bestuurs- en wetgevend gebied te toetsen aan haar beginselen en aan haar inzichten met betrekking tot hetgeen 's Lands belang vordert. Zij zal daarbij volle aandacht geven aan de moeilijkheden van dezen tijd en aan de bijzondere moeilijkheden, welke uit de Staatkundige situatie en de huidige politieke verhoudingen voortvloeien — moeilijkheden, welke het aanzijn hebben gegeven aan dit Kabinet —, maar haar richtsnoer voor de beoordeeling van het Regeeringsbeleid blijft voor haar gelegen in de ordinantiën Gods, welke zijn geopenbaard, ook voor het optreden en de taak van de Overheid, in de Heilige Schrift.

(Schouten e. a.)

Het Kabinet zal niets anders van ons vragen. Het kan ook moeilijk iets anders van ons verlangen, omdat alle bestuurs- en wetgevende arbeid telkens in aanraking brengt met de grondbeginselen, met de grondslagen van het Staats- en volksleven, met de Christelijke grondslagen van het leven onzer natie. Bij het beheer van vrijwel alle Departementen komt dit telkens wederom aan het licht, al is er verschil in graad en maat. Ik noem thans met name de Departementen van Justitie, van Onderwijs, van Koloniën, van Sociale en van Economische Zaken.

Blijk, dat het Kabinet in zijn geheel en al zijn leden de facto de Christelijke beginselen als uitgangspunt voor het beleid zullen aanvaarden. Daarvan hangt zeer veel af, mede, omdat er sterke weerstanden zijn te overwinnen, ook weerstanden van principieelen aard en tevens van imponderabel karakter. De geest van het Staatsbestuur is steeds, en vooral nu, van overwegende beteekenis.

Er zou nog veel zijn te bespreken, o.a. in verband met de voornemens van het Kabinet ten aanzien van de reeds bij de Kamer aanhangige ontwerpen van wet. Ik laat dit echter thans buiten beschouwing, omdat ik hoop, dat de ontmoeting met het Kabinet in het a.s. najaar daarvoor gelegenheid zal bieden, en omdat het in dien tijd beter kan worden behandeld, wijl het Kabinet dan gelegenheid zal hebben gehad zijn beleid nader in bestek te brengen en de vereischte maatregelen voor te bereiden.

De leden van het Kabinet hebben wel een uiterst zware taak en groote risico's op zich genomen. Zij deden dit in 's Lands belang. Daarvoor wil ik hun gaarne mijn hulde brengen. Ik wensch het Kabinet bij zijn afvaart een goede reis en spreek de hoop uit, dat het door zijn stuurmanskunst, ook te midden van stormen, ten slotte goede ervaringen zal opdoen op de parlementaire wateren en het schip van Staat zal kunnen brengen en houden in de juiste richting.

Ik ben het geheel eens met den Voorzitter van den Raad van Ministers, dat ook hier alles afhangt van Godes zegen.

De heer **Collijn**, Voorzitter van den Raad van Ministers: Mijnheer de Voorzitter! Meer dan één spreker heeft zijn beschouwingen geconcentreerd rond drie punten: het ontstaan van de Kabinetscrisis, de formatie van het nieuwe Kabinet en het Regeeringsprogram, beter gezegd: de Regeeringsverklaring. Ik geloof, dat ik het beste doe, die indeeling te volgen. En dan moet ik beginnen met een opmerking van algemeenen aard, in aansluiting aan een opmerking van den heer de Geer, die er te recht op heeft gewezen, dat het volkomen misplaatst is om in het gebeure te gaan spreken van schuld. Er is nergens schuld, noch bij de Ministers, die de meening zijn toegedaan, die ik toegedaan ben, noch bij de Ministers, die een tegenovergestelde meening toegedaan waren. Er was hier eenvoudig een diepgaand zakelijk verschil van inzicht, dat zoo groot was, dat een samenwerking tusschen de betrokken Ministers niet langer wenschelijk moest worden geacht.

Voor het overige moet ik, voor wat het ontstaan van de Kabinetscrisis betreft, teruggaan tot het jaar 1937, het jaar van de Kabinetsvorming. De vorming van het Kabinet in 1937 had plaats onder gunstige financieele en economische vooruitzichten. Dat dit inzicht, niet alleen van mij zelf, maar ook van mijn toenmalige ambtgenooten, omtrent die gunstige vooruitzichten aanvankelijk juist bleek, kan met één enkel feit worden aangegeven. De stijging van de middelen van 1937 op 1938 heeft bedragen 61 millicoen. Dat was een enorme stijging, en in het licht van die stijging heeft men toenmaals gemeend een program te kunnen opzetten, dat nogal wat uitgaven zou meebrengen.

Die gunstige verwachtingen omtrent wat financieel mogelijk zou zijn, hebben natuurlijk invloed gehad op de samenstelling van het toenmalige Regeeringsprogram. Intusschen maande de ervaring ook toen tot het in acht nemen van de noodige voorzichtigheid. De tijden zijn zeer wisselvallig, en dat heeft mij er toe gebracht, in het program van 1937 een veiligheidsclausule op te nemen. Nadat ik een schets gegeven had van den toe-

(Minister Colijn)

stand van de financiën, schreef ik in het ontwerp-program, en dat is onveranderd overgenomen, het volgende:

„Dit beeld van den financiëleen toestand zal er dus toenopen om voorshands bij het doen van nieuwe uitgaven de grootste voorzichtigheid te betrachten, te meer omdat sommige verhoogde uitgaven op den duur niet geheel te vermijden zullen zijn. Het schijnt mij onmogelijk om aan het begin van een vierjarige periode, terwijl men niet weet hoe de ontwikkeling in de komende jaren zal zijn, bepaalde toezeggingen te doen, waarbij ik dan alleen een uitzondering maak voor de defensie-uitgaven, omdat de verwaarloosde toestand onzer weermacht bij den huidige internationalen toestand geen oogenblik langer kan worden aanvaard. Hier geldt het het bestaan van den Staat zelf.

Wanneer ik dus in het ondervolgende een opsomming geef van maatregelen, die gewenscht zijn en die tot uitvoering dienen te komen *wanneer de financiële toestand zulks gedooft*, dan moet daarbij op de laatste woorden de volle nadruk worden gelegd.

Hoe is nu verder het verloop geweest, Mijnheer de Voorzitter? In het jaar 1938 toonde de stijging van de middelen een geheel ander tempo dan in het jaar, waarin het Kabinet werd geformeerd. Was die stijging van 1937 op 1938 61 miljoen, de stijging van 1938 op 1939 bedroeg slechts 7 miljoen. Men bedenke, dat ik alleen spreek over de bestaande heffingen en niet over nieuwe belastingen, die in den loop van deze jaren ingevoerd zijn. Die geheel veranderde toestand in het jaar 1938 heeft er Minister de Wilde toe gebracht om te waarschuwen tegen uitvoering van sommige in het eerste levensjaar van het Kabinet beraamde nieuwe plannen, voornamelijk plannen, die betrekking hadden op de jeugdwerkloosheid, waarvoor ongeveer 10 miljoen werd noodig geacht. Zoo ernstig waren de bezwaren, die Minister de Wilde had met betrekking tot den financiëleen toestand, zooals die zich destijds reeds atfeekende, dat hij reeds in September 1938 heeft willen heengaan, gelijk ik, geloof ik, ook reeds medegedeeld heb bij de behandeling van de interpellatie-Wijnkoop. Aan dat woord „September 1938” klemt zich ook nog een andere gedachte vast. In September 1938 was de internationale toestand in de wereld zeer bijzonder precair en hoewel de bezorgdheid van den Minister van Financiën over den financiëleen toestand onverzwakt bleef bestaan en hoewel ik zijn financiële inzichten deelde, heb ik het uitbreken van een conflict in het Kabinet, met het oog op de zoo veel ernstiger gevolgen, weten te voorkomen en heb ik den heer de Wilde bereid gevonden om te blijven. Hij heeft daarin bewilligd, maar op één voorwaarde, en hij heeft die voorwaarde geformuleerd in een brief aan alle Ministers van 2 November 1938. En daar wordt over dit onderwerp het volgende gezegd:

„Het normale acres van het totaal der uitgaven van volgende jaren zal volledig door beperking van uitgaven worden opgevangen, zooals op pag. 21 en 22 van de Miljoenennota en op pag. 20 en 21 van de Memorie van Antwoord reeds is medegedeeld. Dit geldt ook voor het acres, dat voort mocht vloeien uit de verhoogingen, welke bij suppletoire begrotingswetten ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid nog aan de begroting van 1939 zullen worden toegevoegd. Het in de Miljoenennota medegedeelde sanerings- en dekkingsplan, dat van de geheele bevolking zware offers vraagt, laat een verhoging van de begroting voor 1940 niet toe.”

Uit dit citaat blijkt, dat de heer de Wilde in September 1938 bezwaren had met name tegen de 10 miljoen uitgave ter bestrijding van de werkloosheid, aan welker nut hij twijfelde, maar dat hij in den brief van 2 November 1938 dat bezwaar heeft laten vallen, onder de mits evenwel, dat voor die uitgave compensatie zou worden gevonden door andere besparingen.

Zoo zijn wij het jaar 1939 ingegaan.

In het voorjaar van dit jaar kwamen de voorloopige cijfers voor de begroting voor 1940 binnen en deze cijfers wezen op den gewonen dienst een tekort van 56 miljoen aan, welk tekort veroorzaakt was door de stijging van uitgaven, terwijl, zooals men

weet, Minister de Wilde als voorwaarde voor zijn aanblijven had gesteld, dat er voor 1940 geen verhoging van het eindcijfer van de begroting voor den gewonen dienst zou zijn.

Het is deze toestand geweest, die hem ten slotte tot heengaan heeft genoopt.

Ik heb reeds gezegd, dat ik in het algemeen de inzichten van den vorigen Minister van Financiën deel; ik had dus ook toen reeds kunnen heengaan. Ik heb echter reeds bij een andere gelegenheid gezegd: het heengaan van den formateur van een Kabinet heeft altijd toch nog een andere betekenis dan het heengaan van een van de andere Ministers. Dit bracht mij er toe nog eens een poging te ondernemen om een Kabinetscrisis te voorkomen door overleg te openen met de verschillende Departementshoofden. Het eerste resultaat van dat overleg was, dat de uitgaven met 12 miljoen werden verlaagd, grootendeels of nagenoeg geheel nieuwe uitgaven, die voor het eerst op de begroting waren gebracht. Daardoor werd dus het tekort voor de begroting van 1940 op den gewonen dienst, dat bij het inkomen van de voorloopige cijfers 56 miljoen bedroeg, tot 44 miljoen teruggebracht. In een later stadium, gedurende de crisis, is dat cijfer van 44 miljoen door eenige toegeving van mijn kant op het stuk van de verdeling tusschen gewoon en buitengewoon nog tot een lager cijfer teruggebracht.

Bij dit geraamd tekort op den gewonen dienst was gerekend met de omstandigheid, dat de 50 miljoen, die hier aan nieuwe belastingen gevraagd werden, al binnen waren. Wanneer dat niet zoo is — en ik meen uit wat de heer Schouten zoeven gezegd heeft te moeten afleiden, dat het allerminst zeker is, dat dat gebeurt —, zal men bij dat tekort nog moeten tellen hetzij die heele 50 miljoen, hetzij een deel daarvan. In elk geval, die vogel is nog niet geschoten, Mijnheer de Voorzitter. De wetsontwerpen liggen daar en ik heb gehoord, dat er nogal wat bezwaren tegen zijn.

Indien ik dus die 50 miljoen niet meerekenen mag als dekking, voorloopig, dan staat de Minister van Financiën voor een tekort op den gewonen dienst voor 1940 van 80—90 miljoen.

Maar de toestand is nog donkerder, wanneer men ook het jaar 1941 er bij in beschouwing neemt, want het staat nu reeds vast, dat wij in 1941 allerlei verplichtingen te vervullen hebben, waarvoor nog in het geheel geen dekking aanwezig is en die verplichtingen in het jaar 1941 kunnen in een rond cijfer gesteld worden op een bedrag van 45 miljoen. Daarom kan reeds nu worden vastgesteld, dat, wanneer wij die beide jaren te zamen nemen en er niet verder zou worden ingelopen op het tekort, zooals dat op het oogenblik geraamd is voor het jaar 1940, wij dan zouden staan in 1941 voor een tekort, dat inderdaad zeer belangrijk zou zijn en dat men in een rond cijfer stellen kan op 85 miljoen, waarbij dan alweer er op gerekend is, dat de 50 miljoen belastingen inderdaad aangenomen zijn geworden en dat zij dat bedrag ook werkelijk zullen opleveren.

Maar ook op deze wijze is nog maar één kant van de medaille belicht, want ook de kapitaaldienst stelt zeer hoge eischen. Enkele jaren geleden is hier in de Kamer — en ik heb daaraan warm deelgenomen — flink gedebatteerd over de vraag, of men 200 miljoen per jaar gedurende enkele jaren zou kunnen leenen voor de uitvoering van een bepaald plan. Welnu, voor het jaar 1940 wordt op den kapitaaldienst aangevraagd een bedrag van 208 miljoen, ongeacht dus de dekking van het tekort op den gewonen dienst. En het perspectief voor dien kapitaaldienst is voor de volgende jaren niet veel gunstiger, voor zoover ik zien kan, dan voor het jaar 1940. Dat wil derhalve zeggen, dat, wanneer wij niet ingrijpen op het stuk van den gewonen dienst, wij dan in het jaar 1940 zullen hebben te leenen, uit leeningen zullen hebben te dekken, een bedrag van rond 250 miljoen, terwijl de vlottende schuld aan het einde van dit jaar, met inbegrip van alle aangegane verplichtingen, die misschien één of twee maanden later betaald moeten worden, ongeveer een miljard zal bedragen. De mogelijkheid om die vlottende schuld te gaan consolideeren, zolang het huidige aspect blijft als het is, moet naar mijn meening uitermate gering worden geacht.

Dit was het beeld van den financiëleen toestand. De verdere besprekingen, die gevoerd zijn geworden op den grondslag van een door mij opgestelde Nota, hebben nog wel het een en ander

73ste VERGADERING. — 27 JULI 1939.

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Minister Colijn)

opgeleverd, maar aan reële besparingen niet genoeg om een bevredigend resultaat te verkrijgen.

Daarbij kwam nu nog een ander meeningsverschil, dat ik reeds terloops heb genoemd. Er was reeds vóór eenigen tijd aanwezig een twijfel over de doelmatigheid van de plannen, die ontworpen waren tot bestrijding van de jeugdwerkloosheid, zooals die zijn nedergelegd in de beide ontwerpen van wet n°. 411 en in een paar ontwerpen van wet, die evenwel nog niet ingediend zijn geworden. Daarbij rezen allerlei vragen. In de eerste plaats wel deze, of de omvang van die werkloosheid voor de jeugd nu metterdaad, in het licht van wat men uit het land daaromtrent vernam, zoo belangrijk was, dat het gemotiveerd moest worden geacht daarvoor een bedrag van ongeveer 10 miljoen beschikbaar te stellen. Ook rees er twijfel aan de juistheid van de methode, die men gekozen had, en rees o.a. de vraag, waarop, geloof ik, de heer de Geer met een enkel woord reeds heeft gewezen, of niet veeleer de jeugd moet worden geholpen door uitbreiding van het aantal speciale opleidingsinrichtingen dan wel of dit moest geschieden in de richting, die men zich aanvankelijk voorgenomen had. Zoo waren er nog wel enkele andere vragen, die ik hier nu niet nader behoef aan te duiden. Ten slotte kwam de zaak hierop neer, dat na veel heen- en weergesprek ik op 28 Juni van Minister Romme een Nota ontving, waaruit ik het volgende citeer:

„Wil ik mijn aandeel in de verantwoordelijkheid voor het ontwerp der begroting 1940 kunnen dragen, dan moet ik zeker er van kunnen zijn, dat de besluiten betreffende werkverschaffing, steunverleening en jeugdwerkloosheid gehandhaafd blijven en dat loyale medewerking aan de uitvoering zal worden verleend.”

Mijnheer de Voorzitter! Waar nu juist op dit punt verschillen in den boezem van het Kabinet waren ontstaan, daar sprak het vanzelf, dat, na de ontvangst van een dergelijke mededeeling en nadat men reeds eenige weken lang besprekingen gevoerd had, het nut van verdere besprekingen twijfelachtig moest worden geacht. Op die basis kon van een verder overleg geen gunstig resultaat worden verwacht en daarom diende het Kabinet den volgenden dag, op 29 Juni, zijn ontslag aanvraag in.

Daarmede ben ik nu genaderd tot de Kabinetsformatie, het tweede punt. Over het algemeen — het is door den heer Deckers hier opgemerkt geworden — kan men slecht spreken over formaties, die niet geslaagd zijn. De regel zal wel zijn, dat een niet geslaagd formateur zelfs niet in staat is — ik bedoel: technisch in staat is — mededeelingen te doen aan de Staten-Generaal over het verloop van de niet geslaagde formatie. Een enkelen keer mag het voorkomen, dat een niet geslaagd formateur ten slotte toch weer een opdracht krijgt, maar dat is geen regel. Dat is uitzondering en men doet het best om op die uitzondering geen regelen te gaan bouwen. Zelfs wanneer dat wel het geval is, dat n.l. wel de gelegenheid aanwezig is, zooals in dit geval, om over een niet geslaagde formatie te spreken, is het nog uitermate bezwaarlijk om het te doen, want men mag niet uit het oog verliezen, dat, vóór men er toe komt om ontheffing van zijn opdracht te vragen, men allerlei besprekingen heeft gevoerd met verschillende personen, besprekingen, die alle van vertrouwelijke aard zijn en waaromtrent men geen vrijheid heeft mededeelingen in het openbaar te doen.

Toch wil ik wel iets zeggen over de eerste formatie, de niet geslaagde eerste opdracht, die aan mij verleend is geworden. Die opdracht was onbeperkt. Men kon er elken kant mede uit. Er was geen enkele grens gesteld voor het Kabinet, dat geformeerd zou moeten worden. Maar er was één beperking, die ik mij zelf heb gesteld. Ik ben mijn onderzoekingen begonnen in de vaste overtuiging, dat het niet gewenscht was een Kabinet te formeeren, waarin geen Roomsche-Katholieken zaten. Er zijn in den laatsten tijd in ons volksleven enkele dingen voorgekomen, die helaas ten gevolge hebben gehad, dat er tusschen het Katholieke en het niet Katholieke volksdeel een zekere afstandneming is ontstaan, en ik achtte het in hooge mate ongewenscht om dat als het ware te gaan accentueeren door een Kabinet te gaan formeeren, waarin geen Roomsche-Katholieken vertegenwoordigd waren. Ik meen te mogen zeggen — en er

zijn hier in de Kamer leden aanwezig, die daarvan getuigenis kunnen geven —, dat het mij aan ruimte van opvatting om daartoe te geraken niet ontbroken heeft. Ik heb mijn overtuigingen tot het uiterste gerekt om dit mogelijk te maken. Maar toen mij dat onmogelijk bleek en ik vermoedde, dat, nadat ik ontheven was, een Katholiek wel als formateur zou worden aangewezen, die op dit punt allicht betere ervaringen zou opdoen dan met mij het geval was, heb ik ontheffing van mijn opdracht gevraagd.

Nadat ook de heer Koolen bij zijn poging tot gelijke conclusie was gekomen als ik de eerste maal en mij ten tweeden male opdracht werd verleend, ben ik natuurlijk voor de vraag geplaatst: moet ik nu verzoeken van die opdracht verschoond te blijven of moet ik het nogmaals beproeven? Natuurlijk ben ik bij de beslissing, die ik genomen heb, ook geleid door de indrukken, die ik bij al mijn besprekingen met verschillende personen heb gekregen. Op grond van die indrukken twijfelde ik ten zeerste aan het bestaan van een reële mogelijkheid om een ander Kabinet te vormen, dat op parlementaire basis rusten zou, en lettende op de internationale toestanden, die het wenschelijk maakten de crisis niet langer te doen duren, wanneer het maar even mogelijk was, maar haar zoo spoedig mogelijk te beëindigen, heb ik die tweede opdracht ten slotte in beraad genomen.

Ik stond bij het in beraad nemen van de tweede opdracht iets vrijer dan bij de eerste opdracht. Nu een Katholieke formateur ook niet geslaagd was in het formeeren van een Kabinet met Roomsche-Katholieke vertegenwoordigers er in als Minister, gevoelde ik mij uit den aard der zaak, indien het onvermijdelijk was, vrijer dan ik mij de eerste maal op dit punt gevoelde. Niettemin heb ik ook bij die tweede opdracht weer beproefd, en uit gelijke overwegingen als de eerste maal, om Katholieken in het Kabinet op te nemen, en eerst toen dit andermaal mislukte, ben ik gegaan in de richting van een program-Kabinet, zonder Katholieken als Ministers, overtuigd als ik ben, dat een program, mits eerlijk uitgevoerd en mits niet buiten de Staten-Generaal om, maar in overleg met de Staten-Generaal, meer beteekent dan personen. Van uitsluiting van Katholieken, zooals dezer dagen nogal eens gezegd is, is in ieder geval bij mij geen sprake geweest. Ik heb, om welke reden dan ook, geen Katholieken kunnen krijgen, die genoegzaam mijn inzichten in den financieelen nood deelden. Ik wil het nog wel eens zeggen: geen Katholieken, die genoegzaam mijn inzichten in den financieelen nood deelden en bereid waren daaruit de onvermijdelijke conclusies te trekken.

Mijnheer de Voorzitter! Er is in dit debat ook op gezinspeeld, tot mijn groot leedwezen, dat het aanvaarden van die tweede opdracht het gevolg zou zijn van een zekeren hang bij mij naar het ambt van Minister-President. Nu meen ik toch in gemoede te mogen vragen: Moet dat nu zoo in het Nederlandsche Parlement? Kan men geen begrip hebben voor het feit, dat men, wanneer men mijn leeftijd heeft en 6 jaar in den storm gestaan heeft, eer snakt naar verlossing dan naar bekleeding van het ambt om opnieuw voor eenigen tijd deze taak op mij te nemen?

De heer **Albarda**: Wie heeft dat gezegd, Excellentie?

De heer **Colijn**, Voorzitter van den Raad van Ministers: Men heeft het niet zoo duidelijk gezegd, maar van meer dan één zijde is daarop gezinspeeld.

Mijnheer de Voorzitter! Natuurlijk is het ieders recht om over den financieelen toestand van ons land en over de verschillende maatregelen, die daarmede samenhangen, anders te denken dan de heeren achter de Regeeringstafel doen. Ik denk er niet aan, geen seconde, om daarop iets ook maar af te dingen, maar ik verbind er wel iets anders aan. Wanneer men werkelijk meent, dat de financieele nood niet zoo ernstig is, of wanneer men werkelijk meent, dat men op veel doelmatiger wijze dan de Regeering zich voorstelt, in dien nood kan voorzien, dan, Mijnheer de Voorzitter, zal men dat hebben te zeggen, dan zal men daaruit de consequenties hebben te trekken van die overtuiging. En hiermede kom ik nu tot het derde punt, dat ik heb genoemd en dat is de Regeeringsverklaring.

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Minister Colijn)

Het is niet gemakkelijk over den inhoud van die Regeeringsverklaring met de Kamer van gedachten te wisselen; om allerlei redenen niet. Eén er van is, dat men uit die Regeeringsverklaring allerlei mogelijkheden leest, die er heelemaal niet in liggen en die ook nooit zijn bedoeld. De heer van Houten was daar nogal sterk in en de heer Albarda was er ook niet vreemd aan; de veronderstelling n.l., dat men, nu ja, elken kant uit kon en dan koos de geachte afgevaardigde bij voorkeur den slechten kant.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het Kabinet genoemd een program-Kabinet. Indien de heer de Geer in 1926 niet zoo gelukkig was geweest in het vinden van een nog beteren naam, dan zou ik gedacht hebben: dat is een uitvinding, die ik had moeten doen, want ik beschouw dit Kabinet als een intermezzo-Kabinet. Ik beschouw dit optreden niet als een normalen toestand in ons land en ik ben er van overtuigd, dat de heer Albarda, die mij zoo lang kent, toch eigenlijk ook wel weet, dat ik dit niet beschouw als den normalen toestand voor de verhouding tusschen Kabinet en Parlement. Die normale toestand is een geheel andere. Dat wil dus zeggen, gelijk de heer de Geer in 1926 zeide: indien zich in de Kamer een duidelijke meerderheidsvorming gaat afteekenen, niet in het negatieve alleen, maar in het positieve, dan ben ik, zoo zeide de heer de Geer, bereid om op te staan en heen te gaan. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik herhaal dat woord van den heer de Geer uit het jaar 1926. Zoodra zich hier in de Kamer een hechte parlementaire op het positieve gerichte meerderheidsgroepering aandient, dan weet ik niet hoe vlug ik wel door het klapdeurtje deze zaal hier zal verlaten.

Het Kabinet is ook een minderheids-Kabinet genoemd. Dat is het niet, althans niet in den gangbaren zin van het woord. De formateur heeft met geen enkele fractie overleg gepleegd, ook niet met zijn eigen fractie. Hij heeft eenvoudig een program opgesteld en dat program aan de uitgenoodigde personen voorgedragen, die het met een zeer geringe verandering hebben aangevaard. Over dat program zijn zij het eens en daarom meen ik te mogen zeggen, dat het Kabinet een program-Kabinet is. De beknopte samenvatting van dat program is overigens gegeven in de Regeeringsverklaring, een samenvatting en ten deele zelfs een extract, want er komen in het program nog wel enkele punten voor, die heelemaal niet vermeld worden in de Regeeringsverklaring.

Een van die punten — daarop heeft de heer de Geer al gewezen en daardoor verschoont hij mij van een uitvoerig antwoord aan den heer Joekes — betref onze buitenlandsche politiek. Onze buitenlandsche politiek is vanzelfsprekend onveranderd. Welk Kabinet hier ook zit, een Kabinet onder leiding van den heer Joekes, van den heer Albarda, van den heer de Geer of van den heer Deckers, het is onder alle omstandigheden een uitgemaakte zaak, dat de Nederlandsche zelfstandigheidspolitiek zoo wortelt in het volksbesef en in de Staten-Generaal, dat er geen seconde aan gedacht wordt, dat te veranderen. Wat echter zoo vanzelf spreekt, behoeft dan ook nog niet eens uitdrukkelijk te worden gezegd.

Zoo is in de verklaring van de Regeering ook niet opgenomen een en ander, wat wel staat in het program van het Kabinet. In dat program komt o.a. — en dit houdt een antwoord in op enkele vragen van den heer Deckers — voor, dat ten aanzien van de algemeene vraagstukken van binnenlandschen aard zoo min mogelijk wijziging zal worden gebracht in de sedert enkele jaren gevolgde gedragslijn.

Overigens spreekt het vanzelf, dat een program en nog meer een Regeeringsverklaring slechts enkele algemeene richtlijnen bevatten kan. Het is veel te vroeg om nu reeds details in het debat te brengen in de Kamer.

Ik moge er toch aan herinneren, dat een belangrijk aantal van de nieuwe Ministers nog maar twee dagen geleden hun Departement hebben overgenomen en dat, hoe bekwaam zij volgens het oordeel van de Kamer — en ik ben daar erkentelijk voor — ook mogen zijn, toch twee dagen wel een ietwat te korte tijd is om te verwachten, dat zij in staat zouden zijn, zij het dan bij monde van mij, op het oogenblik in details precies uiteen te zetten, wat ieder van hen op zijn terrein zal gaan ver-

richten. Daar komt bij, dat van enkele zeer belangrijke wetsontwerpen nog geen Voorloopige Verslagen zijn ingekomen en van andere zijn de Verslagen wel ingekomen, maar eischen nog nauwkeurige kennismaking, alvorens de Regeering haar standpunt kan bepalen. Onder dit voorbehoud, dat ik nu maak, ben ik wel in staat om op enkele vragen van den heer Deckers een antwoord te geven. Het wetsontwerp n°. 367 zal in zijn algemeene strekking worden gehandhaafd, al zal bij de uit te voeren werken natuurlijk een scherpe selectie moeten worden toegepast, ten einde te voldoen aan den eisch, dien de Regeering in haar verklaring heeft gesteld, dat geen oneconomische kapitaalsinvestaties moeten plaats hebben.

Ik gebruik nog eens nadrukkelijk het woord: oneconomisch, en ik leg daarbij den nadruk hierop, dat oneconomisch en onrendabel niet hetzelfde zijn, en dat men dus uit mijn eisch, dat geen oneconomische werken moeten worden uitgevoerd, niet mag afleiden, dat ik den eisch stel, dat alleen rendabele werken moeten worden uitgevoerd. Het is toch algemeen bekend, dat openbare werken slechts zelden in directen zin rendabel zijn.

Voorts, en dit ook in antwoord aan den heer Deckers, vestig ik er de aandacht op, dat bij de toetsing van het economische karakter van een werk het er niets toe doet, of het werk betaald wordt uit het Werkloosheidssubsidiefonds dan wel uit leningsgeld. Men mag het geld, dat uit belasting komt, evenmin oneconomisch besteden als geld, dat uit leningen komt; dat geleend geld komt in den vorm van rente en aflossing ten slotte toch weer op de gewone begrooting terug en moet dan uit belastinggeld gedelgd worden.

Op verdere vragen naar details moet ik mij het antwoord voorbehouden, voor zoover de gedane vragen niet gedekt worden door de algemeene formule, die ik heb gegeven voor de binnenlandsche vraagstukken. Alleen wil ik er dit nog van zeggen:

Er is in het debat gebleken van een zekere vrees — ik hoop niet, dat het hoop was, ik neem aan, dat het werkelijk vrees was —, dat het Kabinet vóór November zoo heel veel kwaad zou kunnen stichten. Die vrees is volmaakt ongegrond. Natuurlijk zal het Kabinet de wijzigingen, die het noodig acht, voor zooveel zijn oordeel midden September — en daar zijn wij niet zoo heel ver meer van af — reeds vaststaat, in de begrooting verwerken, voor zooveel geen wetswijzigingen daarvoor noodig zijn. Er zijn ook onderscheiden wijzigingen, die de Regeering voor oogen heeft, en die niet te bereiken zijn zonder wijziging van de bestaande wetgeving, en daar zullen die wijzigingen in den vorm van wijzigingswetten aan de Kamer worden voorgedragen.

Wat betreft de maatregelen, die op het terrein der algemeene bestuursvoering liggen, daaromtrent verklaart de Regeering, dat zij haar voorstellen verwerken zal in de begrooting, en dat zij daaraan geen uitvoering zal geven, vóór de Staten-Generaal in de gelegenheid zijn geweest hun oordeel uit te spreken. Ik meen, dat dat zoo fair is van onzen kant, als het maar zijn kan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu tot het einde van mijn betoog. Maar er zijn toch een drietal onderwerpen, waarover ik nog iets, zij het slechts een korte opmerking, moet zeggen. Dat betreft: de partiele wijziging van de leerlingenschaal of de verbetering van het instituut van de kweekelingen met akte — hier heeft de Regeering nog vrijheid om haar keuze te bepalen —, de defensie en ten slotte de saneering van de gemeente-financiën.

Er is verwondering geuit door meer dan een spreker over het naar voren brengen van die verbetering bij het onderwijs en de zorg voor de ouden van dagen én het streven naar een sluitend budget en men heeft zich afgevraagd: hoe kan dat nu toch samengaan? Ja, Mijnheer de Voorzitter, wanneer er in ons land artsen bestonden, die iets konden doen aan het opscherpen van het geheugen, dan zou ik tegen deze geachte afgevaardigden willen zeggen: ga eens naar zulk een arts en herinner u dan de uitvoerige besprekingen, die hier in deze Kamer hebben plaats gehad, gedachtewisselingen, die zeer contradictoair waren, o.a. over een zekeren post van 10 millioen, die opgenomen was in het wetsontwerp op de nationale winst- en inkomstenbelasting. Nu zal men zeggen: als gij daar die 10 millioen voor gebruikt, kunt gij niets doen voor de groote gezinnen. Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben het Voorloopig

(Minister Colijn)

Verslag nog wel niet, maar een vogeltje aan mijn oor zong, dat ik er niet op rekenen moet, dat, zonder een grondige omwerking van die voorstellen, die voorstellen een kans van slagen in deze Kamer hebben.

Nu meen ik met vertrouwen te mogen zeggen, dat het mogelijk zal blijken om bij omwerking van deze voorstellen ook het geld te vinden voor deze belangen, die de Regeering in uitzicht heeft gesteld. Ik herinner er aan, dat bruto die belasting opbrengt 90 miljoen en dat er ten slotte maar 50 miljoen netto overbleef, zoodat er bij een nadere omwerking van die belastingvoorstellen ruimte is om met vertrouwen te verwachten, dat het vinden van dat geld geen strijd zal opleveren met het streven naar een sluitend budget.

Voor wat de defensie-uitgaven betreft hebben de geachte afgevaardigden de heer Joekes en ook wel een enkele andere allerlei vragen gesteld. Mijn antwoord daarop is: Het staat vast, dat men hier te doen heeft met meer dan één denkbeeld. Er zijn op het stuk van de Indische defensie meer denkbeelden en het is toch niet onredelijk, dat de Regeering, alvorens zij een beslissing neemt, de financiële consequenties van al die denkbeelden voor zich heeft. Hoe zou men tegenover de Regeering staan, wanneer zij hier met een voorstel kwam en zij zou niet in staat zijn te zeggen: dat zijn de daaraan verbonden financiële gevolgen; of wanneer in het debat iemand opstond en zei: wil de Regeering mededeelen wat de financiële gevolgen zijn van dat andere denkbeeld, dat ook bij herhaling door bevoegde personen geopperd is, en zij zou dan niet in staat zijn daarop een antwoord te geven.

Nu heeft de heer Joekes een andere vraag gesteld, nl. deze: wordt Indië in die kostenverdeling gekend? Want wij behoeven Indië niet te vragen, wat het denkt over de versterking van de maritieme middelen, dat weten wij wel. Maar men kan met Indië niet in overleg treden over eenige kostenverdeling, welke ook, zoolang men niet weet, wat de kosten zelf zijn. Dat moet voorafgaan en het spreekt vanzelf, dat over de kostenverdeling Indië zal worden geraadpleegd.

Eindelijk de vrees, dat de sanering van de zg. afhankelijke en noodlijdende gemeenten, waarvan er ongeveer 400 zijn, eigenlijk zou bestaan hierin, dat zij aan haar lot worden overgelaten.

Mijn antwoord daarop is: wij hebben de hoop en verwachting, dat 80 à 90 pct. van de noodlijdende gemeenten in ons land door de maatregelen, die de Regeering in bewerking heeft, op behoorlijke wijze weder op haar beenen worden gezet.

Ik kom nu tot mijn slotopmerking.

Er is de grief geuit, dat dit Kabinet niet past bij de Kamer.

De geachte afgevaardigde de heer de Geer heeft aan die vraag in een ietwat anderen vorm belangrijke beschouwingen gewijd; ik zal daarop dus niet diep ingaan, maar ik mag een vraag stellen, die m. i. allesbeheerschend is, nl. deze vraag: was er een ander Kabinet practisch mogelijk? Te dien aanzien heb ik moeten beslissen op de indrukken, die ik uit de besprekingen heb gekregen. Het resultaat van de overwegingen, die op die indrukken gevestigd waren, is geweest, dat ik meende en nog meen, dat practisch geen ander Kabinet op dat oogenblik te vormen was. Mocht ik mij daarin vergist hebben, welnu, Mijnheer de Voorzitter, er is niets eenvoudiger dan mij die vergissing bij notarieele akte te teekenen.

Overigens ben ik van meening, dat het oordeel, dat dit Kabinet niet past bij deze Tweede Kamer, voorbarig moet worden genoemd en dat dat eerst zal kunnen blijken, wanneer voorstellen, die van dit Kabinet uitgaan, aan de Kamer zullen zijn voorgelegd. Dat er dan meningsverschil openbaar zal worden, daarvan ben ik zeker; het spreekt vanzelf; het is er de laatste jaren altijd geweest. Het is geen nieuwigheid, dat er een Kabinet is, dat niet heelemaal past bij de parlementaire situatie in de Kamer. Men behoeft niet terug te gaan tot aan den tijd, die onmiddellijk op Thorbecke volgt. Men behoeft niet te gaan spreken over het Kabinet-de Vries-Fransen van de Putte of anderen uit dien tijd, noch ook over het Kabinet-Mackay, dat wel paste bij de Kamer, maar ten slotte op de quaestie van den persoonlijken dienstplicht eigenlijk uiteengevallen is. Ik ga terug niet verder dan ten tijd van het Kabinet-de Meester en denk dan verder aan het eerste Kabinet-Ruijs de Beerenbrouck bij Oorlog en Marine, aan

(Minister Colijn e. a.)

het tweede Kabinet-Ruijs de Beerenbrouck met de Vlootwet. Ik denk aan het eerste Kabinet, dat mijn naam draagt, dat gestruikeld is over de Vaticaanse quaestie. Ik denk ook aan mijn tweede Kabinet, dat ten slotte, hoewel het scheen, al was het extra-parlementair, in zijn samenstelling in overeenstemming te zijn met de Tweede Kamer der Staten-Generaal, toch ook tot de conclusie kwam, dat het beter was dat het heenging.

Al deze Kabinetten schenen min of meer bij de Kamer te behooren en toch bleven conflicten niet uit, conflicten, die wel is waar niet altijd geleid hebben tot het aftreden van het geheele Kabinet, maar die bewijzen, dat ons partijwezen en de schakeeringen, die er in dat partijwezen voorkomen, een hechte samenwerking tusschen Regeering en Volksvertegenwoordiging niet waarborgen.

Dit heeft mij wel eens de vrees doen uiten — de geachte afgevaardigde de heer Albarda heeft er gisteren aan herinnerd —, dat ons parlementair systeem niet zoo hecht is als soms schijnt, tenzij wij ons zelf herzien en de juiste scheidslijn weten te vinden tusschen de taak der Regeering en die der Volksvertegenwoordiging. Het schijnt mij toe, dat die lijn bij ons niet scherp genoeg in het oog wordt gehouden en dat daaruit veel van onze staatkundige misère moet worden verklaard.

De Regeering regeert en doet haar voorstellen aan de Staten-Generaal en daarbij is het onverschillig, welke personen achter de Regeeringstafel gezeten zijn. De Kamer beoordeelt die voorstellen naar hun innerlijke waarde en bewilligt er in of verwerpt ze.

Het Kabinet is zich bewust, dat het ook zijnerzijds naar overeenstemming met de Kamer behoort te streven, maar het kan niet zijn diepe overtuiging prijsgeven, dat wij ons financieel op een gevaarlijk, hellend vlak bevinden en dat het de hoogste tijd is, met grooten ernst te streven naar verbetering van den deplorabelen budgetairen toestand.

Met dien inzet trad het Kabinet op. Daarmee staat of valt het en het voegt er aan toe, dat dit voornemen niet in den weg staat aan de behartiging van gewichtige Staatsbelangen of aan redelijke verzorging van hen, die in dezen tijd van Staatswege geholpen dienen te worden.

Na deze uiteenzetting, Mijnheer de Voorzitter, is het woord nu aan de Kamer. In serene rust wachten wij de uitkomst van dit debat af, wetende, dat er niets bij geval geschiedt, dat alles bestuurd wordt door Hem, die ook op deze aarde de hoogste Koning is.

De Voorzitter: Ik stel voor, den spreektijd bij de replieken te bepalen op ten hoogste 20 minuten per spreker.

Daartoe wordt besloten.

De heer Deckers: Mijnheer de Voorzitter! De heer Rost van Tonningen heeft een betoog gehouden, dat mij, behoudens één punt, waarop ik dadelijk terugkom, geen aanleiding geeft tot repliek. De heer Rost van Tonningen heeft de gelegenheid, welke hij had om met het Kabinet van gedachten te wisselen, gebruikt om tot de fractie en de partij, waartoe ik de eer heb te behooren, verwijten en beschuldigingen te richten, waarvan de juistheid omgekeerd evenredig is aan de luidheid, waarmede ze werden geuit. Het komt dikwijls voor, dat iemand, die veel wenscht te beschuldigen en geen enkel bewijs heeft, dit tekort, dat zijn beschuldigingen tot laster doet worden, hoopt te verbergen door zijn beweringen, die elke innerlijke kracht missen, althans op een krachtigen toon te uiten.

Het eenige punt uit de rede van den heer Rost van Tonningen, waarover ik iets moet zeggen, is zijn aanhaling uit het dagblad *Ons Noorden*. Het is niet de eerste keer, dat ons als fractie, uitlatingen van dit blad worden te gemoet gevoerd. Wij hebben geen enkele verantwoordelijkheid voor hetgeen in *Ons Noorden* geschreven werd. Wij zijn volkomen los van dit blad. Trouwens, wij kunnen ook voor den inhoud van andere dagbladen geen verantwoordelijkheid aanvaarden, daar wij geen partijpers onder deze dagbladen hebben. Dit belet mij intusschen niet, om met allen nadruk te verklaren, dat de door den heer Rost van Tonningen geciteerde woorden door ons worden verworpen, niet alleen als grof, maar ook als absurd.

(Deckers)

Thans eenige woorden naar aanleiding van de beschouwingen van den geachten heer Voorzitter van den Ministerraad, voor zoover die niet betrekking hebben op de formatie van het Kabinet. De heer Voorzitter van den Ministerraad heeft in zijn financieele beschouwingen gezegd, dat hij van oordeel is, dat de vraag, of een werk al dan niet economisch is, niet beheerscht wordt door deze andere vraag, of het geld, voor het werk noodig, wordt geplaatst op den kapitaaldienst dan wel op den gewonen dienst. Ik heb er gisteren, naar aanleiding van een punt van het Regeeringsprogram, waarbij nl. de Regeering zegt, dat men wil vermijden kapitaalinvestatie voor oneconomische werken, op gewezen, dat vele van die zg. oneconomische werken geen kapitaalinvestatie ten gevolge hebben, omdat ze gefinancierd worden uit het Werkloosheidssubsidiefonds en de uitgaven daarvan worden geplaatst op den gewonen dienst. Wanneer dat het geval is, dan is het niet gebruikelijk om te spreken van kapitaalinvestatie.

Ik ontmoet in dit zelfde verband den geachten afgevaardigde den heer de Geer, die deze mededeeling, dit punt uit het Regeeringsprogram interpreteert in den zin van een zoodanige economische methode, dat ze leidt tot meer werken bij gelijk aantal te werk gestelde arbeiders. Dat zou echter in de honderden miljoenen gaan loopen. Eén man, die te werk gesteld wordt bij de zg. Werkfondswerken, kost gemiddeld per jaar f 4000 à f 5000. Dus wil men dit over de geheele lijn doen, zooals de heer de Geer naar mijn meening verdedigt, dan zou dit voor 100 000 man niet minder dan 400 à 500 miljoen per jaar kosten, een bedrag waaraan de Regeering zeker wel niet zal denken.

Nog een punt uit de financieele beschouwingen van den heer Voorzitter van den Ministerraad, die wij natuurlijk niet alle kunnen behandelen. Maar één punt vind ik zoo belangrijk, dat ik er wel even de aandacht op moet vestigen. Dr. Colijn sprak nl. van het geweldig groote bedrag dat er aan vlottende schuld nu al is en dat in verhoogde mate naar zijn meening nog zal komen te ontstaan op het einde van het jaar.

Mijnheer de Voorzitter! De vlottende schuld bestaat uit vorderingen en verplichtingen van de Rijkskas en het totaal aan vlottende schulden beliep op 15 Juli jl., volgens het uittreksel uit de *Staatscourant*, dat ik hier vóór mij heb, 772 miljoen. Echter staan daartegenover, en dat moeten wij toch ook in het oog vatten — dat heeft de heer Voorzitter van den Raad van Ministers nagelaten, — een vlottende vordering van 247 miljoen, en wat niet minder zegt: onder die 772 miljoen vlottende schulden bevindt zich slechts 219 miljoen op de openbare geldmarkt. Alle andere schulden zijn verplichtingen van geheel anderen aard, bijv. uitstaande bij de posteries en de diverse instellingen, in rekening met 's Rijks schatkist. Dat geld staat op een geheel andere manier uit dan het geld, dat op de openbare geldmarkt geplaatst is. Ik vind het van belang, dat wij daarop wijzen. Ik vind het van bijzonder belang, dat wij, de vlottende schulden in het oog vattende, de vlottende vorderingen niet verwaarloozen.

Thans nog een punt uit het betoog van den heer Voorzitter van den Raad van Ministers, toen hij sprak over de oorzaken van het ontstaan van de crisis. Dat heeft hij gedaan ook aan de hand van de geschiedenis. Wij hebben onze besprekingen gehouden aan de hand van het communiqué. Nu heeft de heer Voorzitter van den Raad van Ministers gewezen op een groot financieel verschilpunt, dat bestond tusschen de meerderheid en de minderheid van het Kabinet. Dat heeft dr. Colijn zelfs op de eerste plaats genoemd. Nu wekt het verwondering, dat dit geschilpunt, dat zoo belangrijk was, nauwelijks tot uitdrukking kwam in het Regeeringscommuniqué, de oorzaken van de crisis aangevende en door de Regeering zelf samengesteld. Daarin lezen wij het volgende:

„Bij de besprekingen over het voorontwerp van de begroting voor 1940, die ten doel hadden tot een beperking van het te verwachten tekort te geraken, is in het Kabinet over de wijze, waarop dit doel ware te bereiken, geen overeenstemming verkregen. In het bijzonder is zulks gebleken bij de beraadslagingen over de wijze, waarop op de kosten der bestrijding van de werkloosheid en haar gevolgen een

grootere vermindering beneden het eindcijfer der begroting-1939 zou kunnen worden bereikt.”

In eens wordt dadelijk het gewicht gelegd op de verschillen, gelegen in de behandeling van het vraagstuk van de werkloosheid en de werkloozenzorg.

Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik overga tot hetgeen ik verder te zeggen heb, zou ik den Voorzitter van den Raad van Ministers willen zeggen, dat ik in geen enkele opmerking, in de Kamer gisteren gemaakt, van welken kant ook, een zinspeling heb gehoord op de gehechtheid van dr. Colijn aan zijn zetel van Voorzitter van den Raad van Ministers. Ik geloof, dat hier een misverstand van de zijde van dr. Colijn in het spel is. Ik kan mij niet herinneren, dat een van de afgevaardigden in dezen geest zich heeft uitgelaten.

Met sympathie en instemming heb ik uit den mond van den geachten afgevaardigde den heer de Geer de redenen vernomen, waarom hij zich weinig enthustiast moest verklaren over het optreden van dit Kabinet. Hij noemde er twee van de vele, welke hij zeide te hebben: 1°. het maken van een ontijdig einde aan het bestaan van het vorige Kabinet, dat hij nog niet lang geleden met zooveel sympathie had begroet, 2°. dat het in dezen tijd minder dan ooit gewenscht is, dat de tegenstellingen worden verscherpt of zelfs nog nieuwe worden geschapen. Dat is het wat ook door ons zoo levendig is betreurd. Ik wil aan de twee redenen, die de geachte afgevaardigde noemde, een derde toevoegen. Die derde zal ook wel bij den geachten afgevaardigde den heer de Geer bestaan: het vorige Kabinet, dat door ons steeds met instemming is gesteund, steunde op zijn beurt op de samenwerking van de drie rechtsche fracties, aan welke samenwerking, het wordt ook door tegenstanders erkend, ons land op menig gebied veel heeft te danken. Die samenwerking wordt door de Katholieken op prijs gesteld en wij betreuren het ook daarom zoo levendig, dat de wijze, waarop dit Kabinet is tot stand gekomen, aan die samenwerking niet ten goede komt.

Wat de geachte afgevaardigde de heer de Geer heeft gezegd omtrent het parlementaire stelsel is, naar mijn meening — ik zeg dit met een bescheidenheid, die zich zelfs door die, waarmede de geachte afgevaardigde ons zijn waarschuwing heeft voorgehouden, niet laat overtreffen — niet geheel juist. Die onjuistheid is hierin gelegen, dat de geachte afgevaardigde de heer de Geer uit een door hem aanvaard staatsrechtelijk beginsel niet de staatsrechtelijke conclusies wenscht te trekken, waartoe het noodzakelijk moet leiden. De geachte afgevaardigde de heer de Geer erkent met velen, ook met mij, dat de formateur aan de Kamer verantwoording verschuldigd is voor de formatie en voor het optreden van het Kabinet. Onmiddellijk daarna zegt de geachte afgevaardigde: Maar gij moet het Kabinet beoordeelen naar zijn daden. Ook over de formatie moet de formateur zich verantwoorden. Hij moet antwoorden op de vraag: Gij, Kabinetsformateur, waarom zijt gij daar met dit Kabinet, zooals het daar zit. Ik heb die vraag gisteren behandeld en ik wil de Kamer een herhaling besparen. Maar ik moet toch nog iets zeggen.

Waarom hebben wij het Parlement? Waartoe dient het? Het dient voor contróle, het oorspronkelijke uitsluitende doel. Ik geloof, dat de geachte afgevaardigde de heer de Geer hieraan ook thans nog wat te uitsluitend denkt. Daarnaast hebben wij het Parlement ook om het volk door tusschenkomst van zijn vertegenwoordigers de gelegenheid te geven zijn invloed te oefenen op de wetgeving van het land. Dat is een van de essentieele deelen van de taak van de Volksvertegenwoordiging. Maar als dit zoo is, dan behoort ook de formateur bij de samenstelling van zijn Kabinet er rekening mee te houden, dat het zeer wenschelijk is — ik zeg niet, dat het gebiedend noodzakelijk is —, dat er een zoodanig Kabinet kome, dat het aannemelijk is, dat de Kamer het haar vertrouwen zal kunnen schenken, want zonder dat dit aannemelijk is, kan op een behoorlijke samenwerking toch niet worden gerekend. De wetten moeten tot stand komen door samenwerking tusschen Regeering en Volksvertegenwoordiging. Samenwerking wordt beter verzekerd naarmate het vertrouwen, dat het Kabinet van de Kamer ontvangt, hartelijker en grooter zij. Daarom betreur ik het en kan

73ste VERGADERING. — 27 JULI 1939.

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Deckers e. a.)

het onze instemming ook niet hebben, dat de heer Voorzitter van den Raad van Ministers de opdracht tot formatie heeft aanvaard en dit Kabinet heeft gevormd, vóórdat de pogingen waren uitgeput om het optreden van een Kabinet te bevorderen, dat wel zou passen in onze parlementaire en constitutioneele verhoudingen.

De geachte afgevaardigde de heer de Geer acht het niet juist, dat de daden van een Kabinet niet worden afgewacht. Wel moet het zich verantwoorden over zijn optreden. Maar, Mijnheer de Voorzitter, als die verantwoording ook naar het oordeel van den geachten afgevaardigde dan niet bevredigend is, wat dan?

Moet men dan met een onbevredigende verantwoording toch nog, natuurlijk met vertrouwen, de daden van het Kabinet maar afwachten? Ik geloof niet, dat wij dit standpunt van den geachten afgevaardigde den heer de Geer als juist zouden kunnen erkennen. Ik zeg liever: als ik het optreden van u, Kabinet, afkeur, dan ontbreekt een van de meest onontbeerlijke factoren om te kunnen verwachten een vruchtbare samenwerking tusschen het Kabinet en de Kamer.

Afkeuring van het optreden van het Kabinet kan verschillende oorzaken hebben. Eén van die oorzaken is hier vooral aan de orde geweest, dat het Kabinet er kwam vóórdat andere, betere oplossingen zijn beproefd. Hiermede heb ik dus tevens gezegd, wat ik ook gisteren zeide, dat een zg. minderheidskabinet soms aanvaard moet worden, ook een zaken-Kabinet of een Kabinet onder welken naam ook. De geachte afgevaardigde de heer Schouten heeft dat betoogd en dat was ik met hem eens. Als de heer Voorzitter van den Raad van Ministers de door mij genoemde beginselen uit het oog heeft verloren, dan vind ik dit zeer betreurenswaardig. Toen hij voor zijn op de Christelijke groepen steunend Kabinet niet kon krijgen de verdere onderlinge samenwerking, die in 's Lands belang noodig is, door een zekere reconstructie dus, dit Kabinet, steunend op de drie samenwerkende rechtsche groepen, niet kon handhaven, had hij de vorming van een Kabinet op een andere parlementaire basis moeten nastreven. Gisteren zeide ik al, dat die basis in de zeer bijzondere omstandigheden, waarin wij leven, gerust in zeer breeden zin kon worden gezocht. Kon de geachte formateur daarin niet slagen, dan had hij het moeten mogelijk maken, dat een ander zijn taak overnam, zeker in dezen hoogst ernstigen tijd, nu wij groote maatregelen moeten nemen en andere zeer ingrijpende maatregelen kunnen verwachten.

Mijnheer de Voorzitter! Dit is onze ernstige grief en onze bezwaren, het wordt door mij zeer betreurd, zijn door het zoeven door den heer Voorzitter van den Raad van Ministers gehouden betoog niet weggenomen. Onder deze omstandigheden achten wij niet de factoren aanwezig, die onontbeerlijk zijn voor de in 's Lands belang noodige samenwerking tusschen het Kabinet en de Kamer en daarom zie ik mij genoodzaakt in te dienen een motie, welke ik hierbij de eer heb, Mijnheer de Voorzitter, op uw bureau te deponeren.

De Voorzitter: Door den heer Deckers wordt de navolgende motie van orde voorgesteld:

„De Kamer,

overwegende, dat de Kabinetsformatie niet heeft geleid tot het optreden van een Kabinet, dat de noodige waarborgen biedt voor een deugdelijke behartiging van 's Lands belang in gemeen overleg met de Staten-Generaal,
keurt het optreden van dit Kabinet af
en gaat over tot de orde van den dag.”

Deze motie van orde wordt ondersteund door de heeren Moller, Schaepman, van Poll en Teulings en kan mitsdien een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De Voorzitter: Ik stel voor, deze motie van orde te behandelen bij deze beraadslaging.

Daartoe wordt besloten.

De heer Rost van Tonningen: Mijnheer de Voorzitter! De heer Deckers heeft zijn toevlucht genomen tot de gewone tactiek van de R.K.S.P. Hij heeft de Kamer probeeren te doen gelooven, dat de R.K.S.P. met haar pers niets uitstaande heeft.

(In den voorgaanden zin is een door den Voorzitter ontoelaatbaar geoordeeld gedeelte door andere woorden vervangen.)

Ik kan de verlegenheid van den heer Deckers volkomen begrijpen, want de uitlating, die gedaan is, is een directe uitdaging aan Oranje. De R.K.S.P. wenscht, dat de Koningin voor haar zal buigen. Zij heeft aan te wijzen den candidaat voor Minister-President, dien de heer Deckers Haar zal voorstellen. Dat blijkt uit de uitlatingen van de pers van de R.K.S.P., in het bijzonder uit de uitlating, gedaan in het dagblad *Ons Noorden*, welke uitlating ik nogmaals voorlees:

„Dat ook stelling zal moeten worden genomen tegen de Kroon, is inderdaad een betreurenswaardig verschijnsel, maar nu zal men dien strijd niet uit den weg mogen gaan. Het is niet onze schuld, dat in ons land de politieke strijd thans ook naar dit terrein zal worden verlegd.”

Zoo wordt geschreven in het dagblad *Ons Noorden* op 24 Juli 1939.

Maar reeds onmiddellijk na de Kabinetscrisis, dus vóórdat nog iets bekend was van de plannen van den heer Colijn, werd in de *Maasbode*, waarmede de heer Deckers zulke nauwe betrekkingen onderhoudt, op 1 Juni geschreven op een zeer hoonende wijze, dat het door den heer Colijn te vormen Ministerie als een Koninklijk Kabinet zou worden beschouwd en dat politiek gesproken zulk een Koninklijk Kabinet ook Koninklijk kan worden weggestemd.

Vóórdat men dus eenige kennis draagt van de plannen van den Kabinetsformateur, begint de R.K.S.P. hem de wet voor te schrijven.

Het is tijd, dat de R.K.S.P. eindelijk zich nader verklaart over het constitutioneele recht en als de heer Deckers dan niet houdt van mijn stijl, dan houd ik niet van het gestamel, waarmede hij probeert de Kamer in dit geval op een dwaalspoor te leiden.

De R.K.S.P. heeft nu getoond met de motie, die zij heeft ingediend, dat elk Kabinet, dat niet is gevormd door den formateur, door haar aan de Koningin voorgeschreven, door de Kamer wordt weggestemd.

Zij kunnen dit doen, omdat hun handlangers, de heer Albarda, zich verlaagd heeft tot de rol van een dienstknecht van het politiek Katholicisme, verrader van de nalatenschap van Troelstra.

De Voorzitter: Wilt u zich matigen in uw uitdrukkingen? Het gaat niet aan om iemand als verrader te qualificeeren.

De heer Rost van Tonningen: De S.D.A.P., de behartigster van de arbeidersbelangen, gaat samen met den Minister van Sociale Zaken Romme, die verantwoordelijk is voor het inrichten van concentratiekampen in Nederland.

De heer Albarda, die door de socialistische arbeiders is gekozen en in dit Parlement hun belangen had te vertegenwoordigen, geeft den Judaskus aan de inquisitie

De Voorzitter: Ik roep u tot de orde en verzoek u, niet op die manier door te gaan, anders moet ik u het woord ontnemen.

De heer Rost van Tonningen: Het is noodig de zaak duidelijk te stellen: hier wordt aan het volk verraad gepleegd.....

De Voorzitter hamert.

De heer Rost van Tonningen: Wij wenschen, dat hier duidelijk in het Parlement gezegd wordt, welke bindende beloften de

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Rost van Tonningen e. a.)

heer Albarda heeft gedaan aan den heer Deckers, aan de partij, die in de Kamer als eenige heeft verdedigd de laaghartigste inquisitie.....

De Voorzitter: Ik ontnem u het woord.

De heer Albarda: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met te zeggen, dat ik niet voornemens ben te antwoorden op de beschouwingen (zoo zal ik het maar noemen) van den spreker, die zoeven vóór mij op dit spreekgestoelte stond. De pogingen van dien spreker, om mij te beleedigen, falen.....

De heer Rost van Tonningen: Zet u den Ministerssteek maar vast op.

De Voorzitter hamert.

De heer Albarda: en zullen altijd falen. Wie mij beleedigen wil, moet zekere qualiteiten bezitten, die ik bij den heer Rost van Tonningen nog nooit heb waargenomen.

De heer Rost van Tonningen: Int u uw loon maar.

De Voorzitter: Ik verzoek den heer Rost van Tonningen zich verder te onthouden van dergelijke opmerkingen, anders zal ik andere maatregelen moeten nemen.

De heer Albarda: De mededeelingen van den Minister-President, zoeven aan de Kamer gedaan, over het Regeerings-program, dat kort geschetst werd in de Regeeringsverklaring van eergisteren, hebben mij tot mijn leedwezen niet kunnen geruststellen. Ik kan, ook na de woorden van den Minister-President, dat korte program niet anders beoordeelen dan in het licht van de voorgeschiedenis, in het licht van de wording van deze crisis en van alles wat gedurende deze crisisweken is voorgevallen en waarvan ik een en ander heb bijgewoond. Daarom blijf ik in dat program een stuk zien, dat mij veront- rust, en kan ik het oordeel, dat ik gisteren heb uitgesproken, tot mijn leedwezen niet herzien.

Wij hebben in deze twee dagen bijgewoond de eerste ontmoeting van het Kabinet met de Kamer. Een korte ontmoeting, maar een ontmoeting, lang genoeg om te kunnen constateeren, dat de ontvangst van dit Kabinet bij het Parlement niet is geweest een hartelijke ontvangst. Aan welwillendheid en aan beleefdheid in woorden heeft het in het algemeen niet ontbroken. De goede vormen zijn natuurlijk in acht genomen, maar een welwillende gezindheid tegenover het Kabinet als zoodanig bestond niet in groote mate.

Drie fracties, de Roomsche-Katholieke fractie, de sociaal-democratische fractie en de vrijzinnig-democratische fractie hebben ronduit verklaard, in dit Kabinet geen staatkundig vertrouwen te kunnen stellen en aan dit Kabinet geen medewerking te kunnen toezeggen.

Indien men had gemeend, dat nu misschien van andere zijden, voornamelijk van die fracties, die geestverwanten in het Kabinet kunnen begroeten, verklaringen van meer positieven aard zouden komen, dan is men daarin teleurgesteld.

De woordvoerder der liberalen, de heer Wendelaar, de woordvoerder der Christelijk-historischen, de heer de Geer, en zelfs de woordvoerder der antirevolutionairen, de heer Schouten, hebben bij hun begroeting van het Kabinet allerlei voorbehoud gemaakt. Ook zij hebben aan het Kabinet niet hartelijk hun steun toegezegd. Zij hebben verklaard, de daden van het Kabinet te zullen afwachten. En bij alle welwillendheid, die er was in den toon van de redevoering van den heer de Geer, was het treffend, dat hij concludeerde tegen het Kabinet niet te zullen voeren une opposition quand même, maar ook niet zal bieden een defensie quand même. Hij liet dus het Kabinet in het onzekere omtrent de houding, welke zijn fractie tegenover het beleid van het Kabinet zal aannemen.

(Albarda)

De eenige zijde, waarvan het Kabinet met hartelijkheid en met warmte is begroet, is die van de tweemansfractie van den heer Kersten, die inderdaad meer onvoorwaardelijk steun heeft toegezegd dan uit eenige andere groep van de Kamer aan den Minister is beloofd. Dit alles biedt voor het Kabinet geen schitterend vooruitzicht!

Nu wensch ik hier nog een woord te spreken over de vraag, in hoever het verschijnen van dit Kabinet in overeenstemming of in strijd is met de zeden van ons democratisch-parlementaire stelsel.

Wanneer men wat ik in eerste instantie heb gezegd en wat aansloot bij de opmerkingen van den heer Deckers zóó heeft verstaan, alsof ik zou hebben bedoeld: er kan in Nederland nooit een minderheids-Kabinet bestaan, dan heeft men mijn bedoeling natuurlijk misgevat. Te goed weet ook ik uit de parlementaire historie, dat meer dan eens een minderheids-Kabinet bestaan heeft. En van dit Kabinet, als het een minderheids-Kabinet moet heeten, kan men reeds zeggen, dat het ten minste al gedurende twee dagen bestaan heeft. Maar een minderheids-Kabinet kan niet bestaan, althans niet voortbestaan, wanneer bij voorbaat vaststaat, dat het de meerderheid van de Kamer tegenover zich zal vinden.

Een minderheids-Kabinet kan bestaan, een extra-parlementair Kabinet kan bestaan, een intermezzo-Kabinet kan bestaan, ook zonder dat aan die Kabinetten van te voren de zekerheid is gegeven, dat zij over een meerderheid in de Kamer zullen kunnen beschikken. Een meerderheid behoeft niet altijd te voren verzekerd te zijn; zij kan ook worden gevonden, al zal het steeds het meest wenschelijke geval zijn, dat de meerderheid van te voren verzekerd is. Maar wij hebben hier niet te doen met een Kabinet, waarvoor de kans bestaat, dat het een meerderheid zal vinden.

Dit is het zeer bijzondere van dit geval, dat dit Kabinet is opgetreden, terwijl de formateur wist, dat voor zijn Kabinet in het Parlement een meerderheid niet aanwezig zou zijn, dat integendeel dit Kabinet en de meerderheid van het Parlement tegenover elkaar zouden staan! Dit moet de formateur toch hebben geweten, want de heer Colijn heeft een zeer bijzondere informatie gehouden. Wel is waar was dat in de eerste periode van zijn Kabinetsformatie, maar hij heeft zoeven gezegd, dat hij bij de tweede formatie gebruik heeft gemaakt van de indrukken, die hij bij de eerste formatie heeft opgedaan. Hij moet zeker in de conferentie met de zes fractievoorzitters op den 5den Juli eenige belangrijke indrukken hebben opgedaan. Ik kan mij toch niet anders voorstellen, dan dat in de vergadering met de zes fractievoorzitters de heer Colijn zich heeft willen vergewissen omtrent de houding, die de verschillende groepen in deze Kamer zouden aannemen tegenover een Kabinet, dat hij op een bepaalden grondslag zou vormen. Daar die conferentie er toe geleid heeft, dat hij den volgenden dag de Koningin zijn opdracht heeft teruggebracht, moet men daaruit afleiden, dat in die vergadering met de zes fractievoorzitters aan den heer Colijn duidelijk is gebleken, dat hij niet op den steun van een meerderheid kon rekenen, dat hij integendeel op den tegenstand van een meerderheid moest rekenen. Dit kan iedere lezer van de courantenberichten, die over wat combineerend verstand beschikt, met behulp van die berichten vaststellen.

Welnu: dan stel ik dus vast, dat het den heer Colijn van te voren bekend moest zijn, dat, indien hij zijn Kabinet, hoe ook samengesteld, vormde op de basis van de door hem ontvouwd inzichten en plannen, hij in de Kamer bij een meerderheid, zelfs een groote meerderheid, tegenstand zou ontmoeten. En ziehier nu het bijzondere: dat de heer Colijn dan toch het Kabinet vormt, wetende, dat hij daarmee tegenover de groote meerderheid van het Parlement staat!

Dit noem ik een geval van Kabinetsformatie, waarvan inderdaad met bezorgdheid moet worden gevraagd, of het in overeenstemming is met onze goede parlementaire, democratische zeden. Ik ben geneigd die vraag ontkennend te beantwoorden, hoeveel leed mij dat ook doet.

De heer Wendelaar en anderen hebben gepoogd het goed recht van zulk een formatie te verdedigen en de heer Wendelaar heeft daarbij o.a. een beroep gedaan op de Narede van Thorbecke,

(Albarda e. a.)

Ik geloof, dat hetgeen de heer Wendelaar daaruit aanhaalde, niet ter zake dienende was; want dat, waarover ik had gesproken, was de tegenstelling, die tusschen Regeering en Parlement bestaat reeds op het oogenblik van het optreden van het Kabinet; een tegenstelling, waarvan ik had gezegd, dat zij nu met groote bezorgdheid moest worden geconstateerd, omdat in een ernstigen tijd als dezen meer dan ooit behoefte is aan een Regeering, die het vertrouwen van de meerderheid, ja van een groote meerderheid des volks geniet.

Wanneer ik nu het citaat van den heer Wendelaar mijnerzijds met een aanhaling mag beantwoorden, zal ik een aanhaling doen uit een stuk, dat afkomstig is van Koning Willem III, n.l. uit de Koninklijke Proclamatie van 10 October 1866; een stuk uit de periode, waarin de politieke voorzaten van den heer Wendelaar op zoo verdienstelijke en roemrijke wijze voor de rechten van het Parlement hebben gestreden en getriomfeerd.

Toen, op den 10den October 1866, zeide de Koning in de Proclamatie, waarbij hij meedeelde zijn besluit om de Kamer te ontbinden, het volgende — en zijn woorden zijn vandaag nog meer dan in andere omstandigheden van beteekenis —:

„Zal ons dierbaar vaderland voortdurend orde en eensgezindheid blijven bewaren, en daarmede, onder hooger Zegen, rust en welvaart blijven genieten, dan behoort de Regeering een middelpunt te zijn, waarop de blikken des volks zich met vertrouwen kunnen vestigen.

Aan dat vereischte kan geen Regeering voldoen, wanneer tusschen haar en de Volksvertegenwoordiging de overeenstemming ontbreekt, zonder welke de eendrachtige samenwerking der grondwettige machten, zoo onmisbaar voor de behartiging der nationale zaak, onmogelijk is.”

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat deze woorden treffend van toepassing zijn op den toestand van thans en dat deze woorden de beste motiveering kunnen zijn, wanneer ik verklaar, dat mijn vrienden en ik onze stem zullen geven aan de motie, door den heer Deckers zoeven ingediend.

De heer de Marchant et d'Ansembourg: Mijnheer de Voorzitter! Deze geheele discussie over de zooveelste Regeeringscrisis, die wij nu beleven, heeft slechts onze interesse als bewijs van de aftakeling van de democratie en het peil, waarop het parlementaire stelsel is gedaald.

Alvorens ik over de motie-Deckers spreek, wil ik nog even één punt aanraken. De heer Colijn heeft zoeven gesproken van een zekere tegenstelling tusschen de Katholieken en de niet-Katholieken in Nederland. Deze bewering is in den vorm, waarin ze gegeven is, voor ons niet te aanvaarden. De politieke tegenstellingen in ons volk berusten niet op het verschil in godsdienst, maar de godsdienst is geheel ten onrechte tot basis van verschillende politieke partijen gemaakt en in dit opzicht staat de R.K. Staatspartij zeker aan de spits, en dat misbruik van den godsdienst is het, dat de politieke verhoudingen in ons land heeft vertroebeld en ieder krachtig bewind onmogelijk maakt. Het lijkt mij goed, dit fundamentele verschil naar voren te brengen, zeer zeker in de huidige omstandigheden, en vast te stellen, dat naast wat wij het politieke Katholicisme noemen er ook nog een zuiver religieus Katholicisme bestaat, dat niet bereid is zijn godsdienst te offeren op het altaar van de politieke partij.

Daarnaast bewijst alles wat wij hier hebben gehoord en hetgeen wij hebben gelezen in de pers, dat Nederland volgens het parlementaire stelsel heden niet meer geregeerd kan worden. Wij zien deze ontwikkeling, die wij altijd hebben voorspeld, niet zonder voldoening, omdat wij weten, dat aan het einde daarvan noodwendig staat de autoritaire Staat, zooals de N.S.B. dien wil opbouwen, niet zooals onze tegenstanders dien verkeerd aan het volk voorstellen.

Het aftreden van het nieuwe Kabinet-Colijn (of, om met het blad *Ons Noorden*, dat blijkbaar niet meer tot de Staatspartij behoort, te spreken, het Koninklijk afstemmen van dit Koninklijk Kabinet) zal voor ons dus slechts aangenaam zijn, omdat het de door ons gewenschte ontwikkeling slechts kan verhaasten. Bovendien heeft niemand meer reden het verdwijnen van den heer Colijn als leider van onze politiek te wenschen

(de Marchant et d'Ansembourg e. a.)

dan de Nationaal-Socialistische Beweging, omdat hij er ten slotte voor verantwoordelijk is, dat wij tot burgers van den tweeden rang zijn bestempeld. Misschien vraagt hij zich heden af, of hij niet beter had gedaan om, in plaats van ons, de heeren van de Staatspartij op de befaamde lijst te zetten, aangezien deze partij inderdaad steeds meer een gevaar voor onze volksche samenleving blijkt te zijn, en of hij niet beter gedaan had de sociaal-democraten buiten leger en vloot te houden. Ons interesseert het bovendien uiterst weinig, welke democratische voorman het volk en den Staat naar den ondergang zal voeren, de heer Colijn, de heer Goseling of de heer Albarda. Het is om zoo te zeggen voor ons lood om oud ijzer; in ieder geval is het voor ons geen wezenlijk verschil. Wanneer wij meenen desondanks niet gerechtigd te zijn de motie van den heer Deckers te steunen en dit Ministerie reeds nu af te stemmen, dan berust dit enkel op de overweging, dat wij zulks liever zullen doen op grond van zijn daden, respectievelijk op grond van het ontbreken van zijn daden, dan enkel op een zeer vaag program. Wij achten het bovendien in het belang van ons volk in het geheel niet ongewenscht, dat het Nederlandsche volk, dat de mislukking van vier parlementair-democratische Regeeringen onder den heer Colijn sedert 1933 heeft meegemaakt, nu ook eens de kans krijgt aan den lijve te gevoelen, dat in dit stelsel een autoritair-democratisch bewind evenmin uitkomst kan brengen. Des te gemakkelijker zal het begrijpen, dat er slechts één weg is uit alle sociale, economische, militaire en politieke ellende voor rijk en arm, voor Katholieken, voor Protestanten en voor degenen, die niet kerkelijk georganiseerd zijn, n.l. de nationaal-socialistische volksgemeenschap, zooals wij die altijd hebben voorgestaan.

De heer van Houten: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan op het oogenblik met een zeer korte verklaring volstaan. Ik geloof, dat het weinig zin heeft om nu meer uitvoerig te debatteeren. Uit de rede van den heer Colijn is, naar mijn meening, duidelijk gebleken, dat ondraaglijke aanpassing en bezuiniging in het voornemen der Regeering ligt. De tientallen miljoenen, die op de begroting voor 1940 en 1941 naar de meening van den heer Colijn moeten worden gevonden, beteekenen een zoodanig bedrag, dat door de maatregelen, die dit zullen verwerklijken, groote spanningen onder ons volk zullen ontstaan en de tegenstellingen in ons volk ten zeerste zullen worden toegespijst. Onrecht tegenover de minder bedeedden, lijden voor de allerarmsten zullen het gevolg zijn van een dergelijke, echt liberaal-economisch getinte politiek.

Tot mijn verrassing, laat ik het eerlijk zeggen, maar ook tot mijn vreugde, heeft de heer Deckers een motie ingediend, die, als zij aangenomen wordt, het aftreden van dit Kabinet tot gevolg zal hebben. Ik meen dit te mogen afleiden uit de woorden, die de heer Minister-President dezen middag gesproken heeft. Ik geloof, dat dit dus de notarieele akte is, die aan het Ministerie beteekend zal worden. Wij zullen aan die motie onze stem geven, ofschoon ook nu de heer Deckers, naar mijn meening, niet op positieve wijze de bereidheid heeft getoond, tot een andere formatie te komen, van welke wel een welvaarts-politiek en een sociaal gericht beleid mogen worden verwacht. Uit het op dit oogenblik en na deze discussies indienen van deze motie leid ik echter die bereidheid af. Indien die bereidheid straks toch nog zou blijken te ontbreken, lijkt mij de verantwoordelijkheid voor de Roomsche-Katholieke fractie wel wat al te groot. In ieder geval, hoe dit ook zij, wij meenen, na de toelichting van dr. Colijn, dat door dit Kabinet een politiek zou worden gevoerd, waarvoor wij en als Christen en als democraat in geen enkel opzicht de verantwoordelijkheid kunnen en mogen aanvaarden. Dat motiveert voldoende onze stem vóór deze motie, waarbij ik den wensch en het vertrouwen uitspreek, dat inderdaad door het Kabinet, na het aannemen van de motie, daaraan het gevolg zal worden verbonden, dat ik zoojuist noemde.

De heer Joekes: Mijnheer de Voorzitter! De uiteenzettingen van den Minister-President ten aanzien van het beloop van de Kabinetscrisis en met betrekking tot de aangelegenheden, die

(Joekes)

aanleiding hebben gegeven tot het niet te overbruggen meeningsverschil tusschen de leden van het vorige Kabinet, hebben nog eens ter bevestiging van hetgeen wij reeds wisten in het licht gesteld, dat het de financieele budgetaire politiek is, welke tot dat meeningsverschil aanleiding heeft gegeven en in verband daarmee de te voeren werkloosheidspolitiek. De Minister-President heeft daaraan toegevoegd een uiteenzetting van den financieelen toestand. Het valt uitermate moeilijk om over die cijfers als zoodanig, door hem hier geproduceerd, dadelijk van gedachten te wisselen. Dat ligt ook niet in mijn bedoeling. Ik wil alleen zeggen, dat velen in de Kamer, en wij zeker, volkomen overtuigd zijn van de omstandigheid, dat de Rijksfinanciën, en ik mag wel zeggen, dat dit zelfde het geval is met de financiën van Indië, alle zorg vereischen. Dat is geen punt van strijd op zich zelf. Dat kan ook geen punt van strijd geweest zijn in den boezem van het vorige Kabinet. Het eenige punt van verschil kan geweest zijn, wat men onder die omstandigheden gerechtigd is of zich verplicht acht te doen of na te laten. Nu heeft de financieele toestand, uit den aard der zaak bezien door den bril van den Minister-President, dezen geleid tot de conclusie, dat het de hoogste tijd was „voor verbetering van den deplorabelen financieelen toestand”. Daarmede is nog eens op kernachtige wijze uitgedrukt, datgene wat wij te voren wisten, dat de sfeer was, waarin het nieuwe Kabinet is geboren.

In verband daarmee is het conflict met betrekking tot de werkloosheidspolitiek een van de kernpunten geweest, die geleid hebben tot de Kabinetscrisis en tot het ontstaan van het nieuwe Kabinet. Maar juist omdat dit de sfeer is, waarin het nieuwe Kabinet is opgetreden, en omdat in verband daarmee met betrekking tot de werkloosheidspolitiek verschil van meening in den boezem van het Kabinet was ontstaan, moest de vraag gesteld worden aan de hand van den inhoud van de Regeeringsverklaring: in hoeverre ligt er in de aanduiding ten aanzien van de in de toekomst door dit Kabinet te voeren politiek een aanwijzing voor een nieuwen koers? Ik heb gezegd, met citeering uit de woorden van de Regeeringsverklaring: dat men een krachtige werkloosheidspolitiek wil voeren, was niets nieuws. Ik heb in verband daarmee een vraag gesteld met betrekking tot de beteekenis van het vermijden van kapitaalinvestaties van oneconomischen aard. De geachte afgevaardigde de heer de Geer heeft gezegd: het is toch ook niet noodig om in een Regeeringsverklaring altijd iets nieuws te zeggen. Hij heeft mij daarbij den raad gegeven om tijdens mijn reces — want vóór dien tijd zal het niet kunnen gebeuren — de Troonreden en de Regeeringsverklaringen van de laatste 25 jaar eens na te lezen. Ik weet nog niet, of ik aan die suggestie gevolg zal geven. Ongetwijfeld staan in Regeeringsverklaringen en Troonreden niet steeds nieuwe dingen. Maar in dit geval mocht men toch verwachten, dat, waar de werkloosheidspolitiek in verband met den financieelen toestand aanleiding had gegeven tot het conflict en tot het vormen van het nieuwe Kabinet, men op het gebied van de werkloosheidspolitiek met een nieuw geluid was gekomen. Ik ontken niet, dat hetgeen de Minister-President thans mondeling ter toelichting van de Regeeringsverklaring gezegd heeft, te dien aanzien iets nieuws heeft gegeven, maar het is naar mijn gevoelen toch geheel onvoldoende om te verklaren, dat men nu op dit punt niet met elkaar in een zelfde Kabinet kon samenwerken, indien daarbij niet tevens de bedoeling voorzat om verder reikende veranderingen op het gebied van de werkloosheidspolitiek toe te passen.

Mijnheer de Voorzitter! Er is een aantal punten in de Regeeringsverklaring, waaromtrent vragen zijn gesteld en ten aanzien waarvan de Minister-President het antwoord is schuldig gebleven.

Ik zal niet zeggen, dat ik prijs stel op een antwoord ten aanzien van elk van die punten, maar juist in verband met de sfeer, waarin het nieuwe Kabinet is opgetreden, heb ik gisteren in mijn betoog gevraagd: Hoe was het mogelijk, dat gij, optredende ten einde een zekere beperking van de uitgaven te verkrijgen, tevens u ten doel stelt om de zelfstandigheid van de gemeenten te vergrooten. Deze zelfstandigheid is in het gedrang gekomen, omdat de gemeenten te kort kwamen aan eigen middelen. Wanneer men op dat gebied tot grootere zelfstandigheid wil komen, dan moeten daaraan grootere kosten verbonden zijn.

Daarom is deze passage van de Regeeringsverklaring op dit oogenblik voor mij onbegrijpelijk. En ook onbegrijpelijk is voor mij — en ik sta daarin niet alleen — dat dit Kabinet, met dit doel optredende, aanleiding heeft kunnen vinden om zooloos geen vaste toezegging te doen, dan toch in het uitzicht te stellen de mogelijkheid van uitbreiding van de zorg voor de ouden van dagen en een partieele herziening van de leerlingenschaal, c.q. verbetering van de regeling ten aanzien van de kweekelingen met akte.

De geachte afgevaardigde de heer Schouten heeft te recht daarover ook zijn verwondering uitgesproken. Niemand toch zal er aan twifelen, dat deze maatregelen geld zullen kosten. Uitbreiding van de zorg voor de ouden van dagen, het is een belangrijk punt, dat de aandacht verdient; wij hebben daarop in de afgelopen jaren telkens aangedrongen. Toen heette het, dat het niet kon wegens financieele bezwaren. Maar nu een nieuw Kabinet met een program voor den dag komt, dat op beperking van uitgave is gebaseerd, moet men er zich in hooge mate over verwonderen, dat in de Regeeringsverklaring wordt aangekondigd niet alleen mogelijke uitbreiding van de zorg voor de ouden van dagen, maar ook partieele herziening van de leerlingenschaal, een maatregel, die niettegenstaande krachtigen aandrang van een groote meerderheid van de Kamer, telkenmale werd afgewezen op grond van den financieelen nood.

Nu zegt de Minister-President, dat hij er mede rekening heeft gehouden, dat in de belastingplannen een post is uitgetrokken van 10 miljoen ter tegemoetkoming aan de groote gezinnen, en dat het mogelijk zou zijn, dit bedrag niet voor dat doel te bestemmen, maar voor uitbreiding van de zorg voor ouden van dagen.

Dat acht ik van mijn kant toch wel eenigermate lichtvaardig. De Minister-President heeft bij de uiteenzetting van zijn financieele cijfers gezegd: Ik neem aan, dat de 55 miljoen netto uit de belastingplannen er zullen komen. Mijnheer de Voorzitter! Gaat het nu aan bij voorbaat, terwijl men weet, dat er critiek komende is op onderdeelen van de belastingplannen, posten daaruit te verdisconteeren, terwijl men tegelijkertijd zegt, dat, niettegenstaande die 55 miljoen, er nog in dringende mate verbetering op financieel gebied noodig zal zijn? Dat acht ik een vooruitloopen op zekere verwachtingen en een inschakelen van mogelijkheden, die in een betoog als dat van den Minister-President niet op haar plaats zijn.

Ten slotte in dit verband over de Regeeringsverklaring nog een enkel woord over de maritieme defensie van Indië. De Minister-President heeft te dien aanzien mijn opmerkingen niet naar juistheid beantwoord, omdat ik geen vragen heb gesteld te dien aanzien. Ik heb gezegd: het zou wenschelijk zijn, dat men bij de voorbereiding van die plannen zich te voren vergewiste van het deskundig oordeel van Indië. Dat is iets anders dan het oordeel, dat zoo hier of daar in een vergadering wordt gegeven. Ik heb daarbij in het bijzonder gezegd: laat het Kabinet, wanneer het die plannen ter hand neemt, zich ook dadelijk rekenschap geven van de quaestie van de verdeling van de kosten, want het zou een pijnlijke en droevige ervaring worden, indien men vanuit Indië aanspoorde tot een zeer groote versterking van de maritieme defensie op een bepaalde wijze en in de meening, dat de kosten daarvan in hoofdzaak door Nederland gedragen zouden worden, en wanneer hier beslist zou worden tot een uitbreiding in dien geest met de bepaling, dat een belangrijk deel van de kosten ginds zou worden gedragen. Voor een dergelijke figuur zal elk Kabinet zich bij voorbaat moeten hoeden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom in de tweede plaats tot een enkele beschouwing ten aanzien van de Kabinetsformatie. Ik heb in mijn betoog trachten uiteen te zetten, dat onze grief ten aanzien van deze formatie hierin is gelegen, dat er na de twee voorafgaande Kabinetsopdrachten, de eerste Kabinetsopdracht aan den heer Colijn en de tweede aan den heer Koolen, twee opdrachten en pogingen tot Kabinetsformatie, die parallel liepen — ik heb dat gisteren in den breede betoog —, met een poging is gedaan tot de vorming van een Kabinet, dat redelijkerwijs zou kunnen verwachten het vertrouwen en den steun van een meerderheid in de Kamer. Dat dat op zich zelf ge-

73ste VERGADERING. — 27 JULI 1939.

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(Joekes e. a.)

wenscht is, is naar mijn meening door niemand in de Kamer weersproken. Nu heeft de heer de Geer gezegd: het zou een paskwil zijn van het parlementaire stelsel, indien men van oordeel zou zijn, dat er alleen een Kabinet zou mogen optreden, dat bij voorbaat zeker zou zijn van den steun van een meerderheid in de Kamer. Dat is ook niet de stelling, noch van mijn zijde, noch van de zijde van den heer Deckers, noch van den kant van den heer Albarda geponoerd. Het eenige, dat gezegd is, is dit, dat voordat een Kabinet optreedt, dat zich siert met den naam van minderheids-Kabinet, zaken-Kabinet, nood-Kabinet, program-Kabinet of hoe ook, of wel den naam van intermezzo-Kabinet, van welken naam het auteursrecht door den heer Colijn aan den heer de Geer benijd wordt, men eerst moet trachten of het mogelijk is een ander Kabinet te vormen, dat redelijkerwijs kan verwachten den steun van de meerderheid van de Kamer te verkrijgen. Dat dit thans nagelaten is voordat dit Kabinet optrad, is de groote grief. Ik meen uit de woorden van den Minister-President, den formateur van dit Kabinet, te moeten opgemaakt, dat hij zelf wel erkent, dat dit Kabinet niet bij voorbaat kan rekenen op den steun en het vertrouwen van de Kamer en dat de verhouding van dit Kabinet tot de Kamer niet de meest gewenschte is. Voordat nu een dergelijk Kabinet optreedt, moeten de pogingen zijn uitgeput om te verkrijgen een Kabinet, dat wel kan rekenen, althans kan verwachten den steun van een meerderheid der Kamer.

Voor dat feit kan niemand anders verantwoordelijk zijn dan de formateur, een verantwoordelijkheid, die de formateur en sedert zij in het Kabinet zitting hebben genomen ook de andere Ministers, niet van zich af kunnen schudden.

Voor die verantwoordelijkheid moeten zij ook de gevolgen dragen. Nu heeft de heer Deckers met een aantal van zijn politieke vrienden een motie ingediend, waarin tot uitdrukking wordt gebracht, dat de Kabinetsformatie niet heeft geleid tot een Kabinet, dat deugdelijke waarborgen biedt voor de richtige behartiging van 's Lands belangen in gemeen overleg met de Staten-Generaal. Uit de toelichting is gebleken, dat de bezwaren van den heer Deckers overeenstemmen met die, welke ik heb aangevoerd.

Onder die omstandigheden zullen wij onze stem aan deze motie geven.

De heer **Kersten**: Mijnheer de Voorzitter! Ik moge in de aller-eerste plaats een opmerking maken over hetgeen de heer Albarda gezegd heeft over den steun, die door ons aan het Kabinet is toegezegd.

Ik heb nadrukkelijk verklaard, dat wij verheugd zijn over het feit, dat de sterke invloed van Rome werd gebroken. Die blijdschap was gematigd, omdat ik mij de vraag stelde hoelang dit duren zou. Die vraag heb ik niet ten onrechte gesteld. Bovendien heb ik mijn bezwaren geuit tegen het feit, dat de meeste leden van het nieuwe Kabinet tot de vrijzinnige richting behooren, waarom ik vreesde, dat handhaving der beginselen, die ik heb voorgestaan, niet al te zeer te verwachten is, maar ik heb betoogd, te willen oordeelen naar de daden van de Regeering.

Ik heb nadrukkelijk gezegd, dat ik die daden zou toetsen aan Gods Woord, en dat ik, zoodra die daden van Gods Woord afweken, ik de Regeering zou moeten bestrijden. De heer Albarda beproeve nu met zijn vrienden het eens te worden met Rome om ons dan verder aan de macht van Rome over te leveren.

Ik wil een enkel woord spreken over de motie. Een motie had ik verwacht, en toch, eerlijk gezegd, ik had nog gehoopt, dat Rome de bescheidenheid zou bezitten van het uitlokken van een uitspraak, als thans gevraagd wordt, af te zien. Ik heb die bescheidenheid van Rome verwacht, niet alleen ten opzichte van het besluit van H. M. de Koningin, maar ook met het oog op de oude vriendschapsbanden met de Cristelijk-historische en anti-revolutionnaire partijen, met wie Rome gedurende zoovele jaren, zeg bijna een halve eeuw, een coalitie of een soort van coalitie heeft gevormd. Het is echter duidelijk, dat Rome niemand en niets ontziet, als het meent, dat zijn belang dit eischt en als het zijn macht kan laten gelden. Dat is nu het loon voor de bondgenooten en het trouw nalooopen van Rome. Nog hedenmiddag hebben de heer Schouten en de Minister Rome de hand boven

(Kersten e. a.)

het hoofd gehouden. Nu is het hun loon, dat, indien de Roomsche fractie van deze Kamer haar zin krijgt, dit Ministerie valt, hoe moet ik het nu voorzichtig zeggen: weggetrapt wordt, naar huis gestuurd wordt op geheel onwaardige wijze. Dit bewijst alleen den bitteren haat, die hen vervullen moet, die deze motie hebben ingediend.

Nooit heeft de coalitie een deugdelijken grondslag voor de Regeering van ons land gevormd. Ik wilde, dat de oogen opengingen van degenen, die nog niet anders doen dan ons volk verblinden en die altijd en altijd maar weer dat samengaan met Rome zoeken te verdedigen. Geen Christelijke Regeering kan in bondgenootschap met Rome worden gevormd en de ware Christelijke beginselen hebben door dat bondgenootschap de grootste schade geleden. Rome werpt thans op de Protestanten die het steeds steunden, een grooten smaad en doet door het voorstellen van die motie aan het Ministerie, dat zoo pas gevormd is, een diepe vernedering aan.

Ik zal mij over den loop van zaken verheugen, als dit de vrucht mag zijn, dat de oogen van ons volk geopend worden voor het allergrootste gevaar, dat ons land dreigt, nl. het gevaar, dat het van Rome dreigt.

De motie is mijns inziens niet te rechtvaardigen. De motie is ingediend vóórdat het Ministerie eenige daad verricht heeft. Zij is ten hoogste onbillijk. Ik zie, dat deze motie aangenomen zal worden. Als zij aangenomen wordt, zal dan de Regeering daaruit de consequentie trekken, die men hoopt, dat er uit getrokken zal worden? Ik ben van de noodzakelijkheid van zulk een consequentie niet overtuigd. Deze motie kan mijns inziens de Regeering naast zich neerleggen. De Regeering kan zich op het standpunt stellen: wacht maar mijn daden af. De samenstelling van het Kabinet is langs wettigen, ordelijken weg geschied en een afkeuring, als is gelegen in de motie, behoeft dan ook het Kabinet niet te schaden. Ik zou het parlementair onverantwoordelijk vinden, indien de Regeering een andere gevolgtrekking zou aanvaarden, ook dan wanneer de motie werd aangenomen. Heeft men dan, als eenmaal de wetsvoorstellen van dit Ministerie de Kamer bereiken, den moed om zich tegen te stellen, welnu, dan kan de Regeering uit de stemmingen, die over ontwerpen, over daden van de Regeering zullen plaats hebben, verder beoordeelen wat haar te doen staat. Maar ik herhaal: de Regeering behoeft niet zoo kieskeurig te zijn. Wat hier voorgevallen is met Minister Goseling met betrekking tot het beleid in zake de marechaussee te Oss, is zoo verregaand geweest, dat het voor ieder weldenkend mensch een raadsel moet zijn, hoe die Minister zich zelf nog durfde handhaven. Evenwel: het is geschied. In deze Kamer zijn van de voornaamste woordvoerders geweest, die hebben gezegd en hebben aangedrongen: die Minister behoeft uit het aannemen van het voorstel van de door de Kamer benoemde commissie niet de gevolgtrekking te maken, dat hij moet heengaan. Met veel meer recht zeg ik op dit oogenblik, dat dit Ministerie niet de gevolgtrekking behoeft te maken van heen te gaan, nu een motie staat aangenomen te worden, die geenszins inhoudt een oordeel over het beleid, dat deze Regeering nog moet beginnen te voeren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal natuurlijk tegen die motie stemmen en ik hoop alsnog, dat velen in de Kamer met mij die motie zullen trachten te verwerpen.

De heer **de Visser**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan ditmaal vrij kort zijn. De rede, die de Minister-President heeft uitgesproken, heeft immers geenerlei verandering gebracht in het standpunt, dat door mij is uiteengezet, integendeel, hoe rustig en zakelijk ook uitgesproken, het ministerieele betoog gaf een volkomen bevestiging van wat ik met betrekking zoowel tot het karakter van dit Ministerie als tot de vooruitzichten, in het program geopend, heb gezegd. Het beteekende immers, kort samengevat, de voortzetting, neen, de verscherping van de aanpassings- en bezuinigingspolitiek, vergrooting dus van de sociale ellende, verzwakking van de volkskracht en vergrooting van het fascistische gevaar.

Het komt mij voor, Mijnheer de President, dat dit Kabinet, en in het bijzonder zijn Voorzitter, nu moeilijk meer in twijfel

Bespreking naar aanleiding van de door de Regeering op 25 Juli 1939 afgelegde verklaring.

(de Visser e. a.)

kan verkeerden met betrekking tot de positie, die dit Kabinet in deze Kamer heeft.

Ik heb zeer uitdrukkelijk gezegd: dit Kabinet steunt niet op de volksuitspraak van 1937, het steunt niet op een meerderheid in de Tweede Kamer en dat is, dunkt mij, in eerste instantie, maar in het bijzonder wel bij de replieken, zeer duidelijk gebleken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb reeds aangedrongen op het vergen van een uitspraak der Tweede Kamer, ten einde de Regeering precies en duidelijk te zeggen, hoe de Volksvertegenwoordiging over haar denkt. Ik moet zeggen: de motie van den heer Deckers heeft mij, laat ik het precies zeggen, zooals ik het aanvoel, verrast en verheugd. Verrast, omdat er van dien kant niet altijd een zoo duidelijke uitspraak komt als in dit geval is geboden.

Er blijven echter toch nog voor degenen, die hun stem aan deze motie zullen geven, eenige vragen over, nl.: wat nu; hoe zullen de onderscheiden partijen reageren op de uitspraak der Kamer, neergelegd in de motie-Deckers?

De geachte afgevaardigde, die deze motie heeft ingediend, heeft er voor de zooveelste maal aan herinnerd, dat hij en de zijnen de voorkeur geven aan een samenwerking van wat men in het algemeen noemt de rechtsche partijen. Ik geloof niet, dat de Roomsche-Katholieke Staatspartij — en ook niet de voorsteller der motie — de illusie zal hebben, dat er nu een gemoedelijke samenwerking van de bekende Christelijke partijen tot stand zal kunnen komen. Ik geloof, dat elke mogelijkheid van het aanpleisteren met dat bekende cement uitgesloten is. Er zal dus nu iets anders moeten gebeuren.

Er zullen dus nu moeten komen verhoudingen, als wij tot dusver in Nederland nog niet kennen. Gaat men daartoe niet over, dan zou het stellen van deze motie niet minder dan zeer onverantwoordelijk zijn, wij het dan niet minder zou zijn dan het brengen van de politiek in een doolhof. Er moet dus nu klip en klaar worden gezegd en gedaan, wat men als complement op de verwachtingen, die men had van dit Ministerie, moet beschouwen. Klip en klaar moet nu blijken wat men wil, een Ministerie op breeden grondslag, op breede basis, dat wil zeggen: een Ministerie waarbij ook andere dan Christelijke partijen worden betrokken. Een Ministerie moet er komen, dat de uitdrukking is van den wil van het Nederlandsche volk om in democratisch-voortuitstrevenden zin te regeeren. Er zal dus moeten komen, wil het goed zijn, een volkskabinet. Indien men daartoe overgaat, zijn, naar ik vertrouw, in den aanstaanden tijd belangrijke politieke hervormingen in Nederland te verwachten. Doet men dit niet, dan wordt de verwarring nog vergroot en zal de kracht, die wij noodig hebben om een sterk en welvarend Nederland te hebben, niet bevorderd worden. Ik zal dus mijn stem aan de motie geven. Wanneer men echter zoo'n motie van afkeuring stelt — ik had er ook een klaar liggen, maar deze motie van den heer Deckers heeft mij op mijn wenken bediend, al is ze ietwat scherper gesteld dan de motie, die ik geformuleerd had — als hier geschiedt, dan moet daarvan het resultaat zijn, dat men overgaat tot de formatie van een zoodanige Regeering, dat zij in staat is de gezamenlijke democratische volksgroepen te vereenigen op een zakelijk program, waarbij zeer in het bijzonder betrokken moeten zijn de belangrijkste partijen van het volk en de belangrijkste figuren uit het Nederlandsche volk. Daarmede bedoel ik in de eerste plaats de werkende massa's. Dan moet het een Regeering worden van democraten uit de onderscheidene partijen, aangevuld met voormannen uit de onderscheidene formaties van de vakbeweging, met een tegenwoordiger van het boeren-element, opdat de werkende massa's van Nederland haar Regeering krijgen. Slechts zoo'n Regeering zou bevrediging door welvaarts-politiek brengen en ook op onzen steun kunnen rekenen.

De heer **Schouten**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts met een zeer enkel woord wil ik nog ingaan op de mededeelingen van den Voorzitter van den Raad van Ministers over de dekking van de voorgenomen voorzieningen betreffende uitbreiding van de zorg voor de ouden van dagen en de verlaging van de leerlingenschaal, c. q. de verbetering van de regeling voor de kweeke-

(Schouten e. a.)

lingen met akte. Die mededeelingen komen hierop neer, dat de netto-versterking van de Rijksinkomsten in plaats van 50 miljoen per jaar, 60 miljoen per jaar zal moeten bedragen, d.w.z. dat 10 miljoen meer aan belasting zal worden geheven, om 10 miljoen nieuwe uitgaven te kunnen dekken.

Daartegen bestaat ernstig bezwaar, mede, naar het mij voorkomt, op grond van de mededeelingen, welke de Regeering zelf heeft gedaan over den financiële toestand en over de groote zorgen, welke er zijn en nog zullen komen om het vereischte evenwicht in het budget althans te „benaderen”.

Breder zal ik thans op dit punt niet ingaan. Het schijnt op het oogenblik twijfelachtig of een nadere gedachtenwisseling nog wel van eenige waarde is. Mocht binnen niet al te langen tijd blijken, dat die gedachtenwisseling met dit Kabinet verder zal kunnen plaats hebben, dan zal er hopelijk ook voor mij wel een gelegenheid zijn om daaraan deel te nemen.

Eveneens met een kort woord wil ik onze stem motiveeren over de motie, welke is ingediend door den heer Deckers. Er is tot heden nog niets gebleken van eenig materieel conflict tusschen de Regeering en het Parlement. Daarom is het indienen van deze motie niet in overeenstemming met onze parlementaire zeden en gebruiken.

Het verlangen, dat voorts in die motie reëel is uitgedrukt, schijnt ons en in het algemeen en om de bijzondere omstandigheden van dezen tijd, niet in 's Lands belang.

Op deze beide gronden zullen mijn politieke vrienden en ik onze stem tegen die motie uitbrengen.

De heer **Colijn**, Voorzitter van den Raad van Ministers: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil alleen zeggen, dat ik mede in verband met een opmerking, die zoeven door den heer Schouten is gemaakt, niet veel aanleiding aanwezig acht verder van gedachten te wisselen over enkele punten, die in de repliek nog aan de orde zijn gesteld. Immers, een zoodanige gedachtenwisseling draagt een zeer voorloopig karakter, gesteld de mogelijkheid, dat men op deze punten nog wel eens met elkaar in verdere discussie zal treden.

Waar nu bovendien vaststaat, uit de verklaringen van eenige fractieleiders, dat de meerderheid der Kamer een verdere samenwerking met dit Kabinet niet wenscht, zie ik af van een verdere uiteenzetting van enkele punten, die ik anders zou hebben willen verstrekken.

De beraadslaging wordt gesloten.

De motie van orde van den heer Deckers wordt aangenomen met 55 tegen 27 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren Albarda, Beaufort, Loerakker, Bongaerts, van Maarseveen, Schilthuis, van Gelderen, Drees, Droesen, van Braambeek, Serrarens, Faber, IJerman, Bachg, Suring, van Sleen, van den Tempel, Thijssen, H. Vos, van der Waerden, Bijlsma, Stokvis, de Visser, Sweens, Bruggmans, Schaepman, Posthuma, Effendi, Donker, Kievit, ter Laan, Hilgenga, Moller, Ruijs de Beerenbrouck, Deckers, van Houten, Groen, van der Weijden, Ruijter, IJsselmuiden, Teulings, Bajetto, van Poll, Ebels, Hermans, van den Brule, Andriessen, Roolvink, Stumpel, Truijten, Kuiper, Joekes, mejuffrouw de Jong, de heer Steinmetz en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Schouten, Wendelaar, Algara, Diepenhorst, Smeenk, Krijger, Meijerink, Tilanus, Amelink, Zijlstra, mevrouw Mackay-Katz, de heeren Kersten, Zandt, Baas, I. H. J. Vos, van Dijken, Bakker, Rost van Tonningen, de Marchant et d'Ansembourg, de Geer, Wageenaar, Dieters, Weitkamp, Terpstra, van den Heuvel, Tjalma en Krol.

De Voorzitter: Ik stel aan de Kamer voor, het voor de leden ter inzage gelegde gedeelte van het officieele verslag der Handelingen van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt gesloten.